

STORTINGET

Innst. 246 S

(2022–2023)

Innstilling til Stortinget
frå arbeids- og sosialkomiteen

Meld. St. 8 (2022–2023)

Innstilling frå arbeids- og sosialkomiteen om Men- neskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett

Til Stortinget

1. Samandrag

1.1 Del I - Innleiing og utviklingstrekk

1.1.1 INNLEIING OG SAMANDRAG

1.1.1.1 Innleiing – politiske målsetjingar

Det skal først ein offensiv likestillingspolitikk som gjer at alle blir inkluderte i samfunnet, uavhengig av kjønn, seksuell orientering, funksjonsevne og etnisitet. Politikken skal fremje menneskerettane og dermed likeverd, likestilling, medverknad og respekt for det frie valet til den enkelte og skal bidra til å få slutt på diskriminering, ufridom og urettvise.

Personar med utviklingshemming utgjer ei stor og ueinsarta gruppe. Det er store individuelle forskjellar knytte til kor godt personar med utviklingshemming meistrar kvardagen, og kor stort behov dei har for hjelp og assistanse. Folk skal kunne leve frie liv, uavhengig av funksjonsnedsetjing. Ein politikk som vernar om rettane til og løftar marginaliserte grupper, og som sikrar at den enkelte sjølv kan meistre eigne livsutfordringar og leve i tråd med eigne verdiar og interesser, kjem heile samfunnet til gode.

FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD) ligg til grunn for politikken. Det er nødvendig å rette ekstra merksemd mot mennes-

kerettssituasjonen for personar med utviklingshemming som kan skape eit sterkare tryggingnett og ein betre politikk for alle med funksjonsnedsetjing. Meldinga er ein del av oppfølginga av FNs anbefalingar til Noreg om CRPD, og skal bidra til eit løft for menneskerettane til personar med funksjonshemming.

Det er eit mål at meldinga skal bidra til auka debatt og merksemd rundt situasjonen for menneske med utviklingshemming. Meldinga er òg ein del av Noregs oppfølging av FNs berekraftsmål.

Ein viser til kapittel 1.2, der bakgrunnen for meldinga er nærare gjort greie for.

I arbeidet med meldinga har personar med utviklingshemming og representantane deira vore involverte.

Meldinga forklarar det menneskerettslege grunnlaget for politikken for personar med utviklingshemming. Ho utdjuvar og konkretiserer kva det menneskerettslege grunnlaget, irekna prinsippa om sjølvvråderett, likestilling og deltaking, fordrar på dei ulike menneskerettsområda. Meldinga skal brukast som plattform for ein framtidig politikk der ein ønskjer at tiltak og tenester for personar med funksjonsnedsetjing skal vere best mogleg koordinert og samordna. Meldinga bidreg til heilskaplege beskrivingar og analysar av utfordringane på feltet i dag.

Personar med utviklingshemming skal oppleve at dei har dei same rettane og moglegheitene som alle andre i Noreg. Personar med utviklingshemming skal kunne bestemme over sitt eige liv, noe som skal reflekterast tydeleg i lovgjevinga.

Vidare skal meldinga bidra til auka merksemd om rettssituasjonen til personar med utviklingshemming, og at kunnskapen om menneskerettsutfordringar skal auke.

1.1.2 GRUNNLAGET FOR POLITIKKEN: MENNESKERETTANE

1.1.2.1 Innleiing

Plikta myndigheitene har til å respektere og sikre menneskerettane, er forankra i Grunnlova. Menneskerettane gjeld for alle, men det er behov for å utdjupe kva menneskerettane inneber for personar med funksjonsnedsetjing, slik at rettane deira kan sikrast på lik linje med andres. FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD) er ei erkjening av dette.

Kapittelet utdjupar og konkretiserer kva det menneskerettslege grunnlaget, irekna prinsippa om sjølvråderett, likestilling og deltaking, fordrar for politikken for personar med funksjonsnedsetjing. Ved å utdjupe og konkretisere det menneskerettslege grunnlaget for politikken gjev meldinga ei tydeleg retning for den framtidige politikken. Kva det menneskerettslege grunnlaget fordrar på dei ulike rettsområda, blir ytterlegare utdjupa og konkretisert i kapittel 5 til 12.

I kapittel 2 blir det gjort nærmere greie for:

- Menneskerettane er rettar som gjeld alle
- CRPD og likestillings- og diskrimineringslova
- Ei menneskerettsleg forståing av utviklingshemming
- Eit sterkt og velfungerande demokrati
- Grunnleggjande prinsipp som:
 - Likestilling
 - Sjølvråderetten
 - Deltaking og inkludering som:
 - Ytringsfridom
 - Valdeltaking
 - Forhindre samansett diskriminering, som:
 - Respekt for forskjellar og mangfald
 - Barn med funksjonsnedsetjing
 - Kvinner med funksjonsnedsetjing
 - Innvandrarar med utviklingshemming
 - Universell utforming og tilgjengeleggjering
- Iverksetjing av og vern om menneskerettane, som:
 - Det nasjonale ansvaret for menneskerettane
 - Statlege verkemiddel for styring, som:
 - Den sentrale rolla kommunane og fylkeskommunane har som utøvar av nasjonal politikk.

1.1.3 SITUASJONEN I DAG – UTFORDRINGSBILETET

I kapittel 3 følgjer ein analyse av korleis situasjonen er i dag for personar med utviklingshemming, saman med ei beskriving av tidlegare politikk. Vidare utdjupar kapittelet nokon av dei overordna utfordringane på feltet, og kritikk som har blitt retta mot noverande politikk på enkeltområde.

I kapitlet blir det, i tillegg til eit kort historisk riss, nærare gjort greie for:

- Behov for meir merksemd om rettane, som:
 - Plikter for offentlege myndigheiter
 - Statistikk og anna systematisk kartlegging
 - Medverknad
 - Kunnskap
- Behov for rettstryggleik, som:
 - Tolkningsfråsegner
 - Mangelfull praksis og lovbrøtt
 - Universell utforming av skulebygg
 - Rettstryggleiken
 - Risiko for overgrep
 - Tvang
 - Ein menneskerettsleg inngang til tvangsregelverket
 - Prinsippet om sjølvråderett gjev føringar for førebygginga av og grunngevinga for tvang
 - Kompetanse i tenestene
 - Tvangslovutvalet
- Sikring av sjølvråderett, som:
 - Prinsippet om sjølvråderett
 - Verjemål
 - BankID
- Samordning og einskapleg styring, som:
 - Samordning på tvers av sektorar
 - Koordinering av tenester
 - Regionale forskjellar.

Avslutningsvis i kapittel 3 blir det gjort greie for at det under koronapandemien har vore nødvendig med omfattande og inngripande tiltak, og at mange personar med funksjonsnedsetjing i denne perioden opplevde reduserte eller stengde tilbod og aktivitetar.

1.1.4 OVERORDNA INNSATSAR

1.1.4.1 Målsetjingar

Det skal førast ein offensiv likestillingspolitikk som gjer at alle blir inkluderte i samfunnet, uavhengig av funksjonsevne, kjønn, seksuell orientering og etnisitet.

Det skal arbeidast målretta for større mangfald og betre representasjon. Meldinga skal brukast som plattform for ein framtidig politikk der ein ønskjer at tiltak og tenester for personar med utviklingshemming skal vere best mogleg koordinerte og samordna.

Det er ein menneskerett å kunne delta i samfunnslivet, og ein vil derfor styrkje den universelle utforminga på fleire område. Personar med utviklingshemming skal kunne bestemme over eige liv, og dette skal reflekterast tydeleg i lovgjevinga. Personar med utviklingshemming skal oppleve at rettane deira blir infridde, og at dei har same moglegheitene som alle andre i Noreg.

Det er eit mål at meldinga skal bidra til auka merksemd om rettssituasjonen til personar med utviklings-

hemming, og at kunnskapen om menneskerettsutfordringar skal auke.

Det blir i kapittelet gjort nærare greie for:

- Bli gjort meir synleg og få meir merksemd, herunder:
 - Menneskerettsseminar og rettleiing om tilrettelegging for deltaking
 - Organisasjonane til funksjonshemja
 - Råd for personar med funksjonsnedsetjingar
 - Valdeltaking
 - Utvikling og innhenting av statistikk
 - Likestillings- og mangfaldsutvalet
 - Rettstryggleik
- Aktivitets- og utgreiingsplikta, irekna:
 - Auke kunnskapen om CRPD
 - Inkorporering av CRPD i norsk lov
 - Kommunal rapportering og internkontroll
 - Nasjonal strategi for eID
 - Rettleiing om teieplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett
- Tydeleggjering av sjølvråderett i regelverket, irekna:
 - Verjemålsordninga, om:
 - Ordinært verjemål
 - Tvungent verjemål med avgrensing av rettsleg handleevne
 - Valet av verje
 - nærare om sjølvråderett i verjemåla

Praksis etter tolkningsfråseigna nemnd over viste at det var behov for ytterlegare klargjering av prinsippet om sjølvråderett i verjemåla. Formålet med endringane er først og fremst å tydeleggjere at alminneleg verjemål skal vere eit frivillig støttetiltak. Det er foreslått ei presisering i lova av at verja ikkje kan gjere disposisjonar på vegner av ein person utan samtykkekompetanse i strid med viljen til vedkommande. Omgrepsbruken i regelverket bør òg gje uttrykk for at verjemål er eit støttetiltak som byggjer på kva personen ønskjer og vil.

Det foreslås å tydeleggjere i lova at det ikkje kan opprettast alminneleg verjemål for ein person som ikkje ønskjer det. Vidare foreslås det mellom anna ei tydelegare regulering av at verja i eit alminneleg verjemål ikkje kan handle i strid med viljen til personen. Det foreslås også at nære pårørande skal ha rett til å krevje at ei oppnemnd verje skal bli fråteken vervet dersom personen ikkje sjølv er i stand til å setje fram krav om byte av verje, og at statsforvaltaren skal kunne la vere å underrette nærstående om verjemålssaka dersom personen som saka gjeld, ønskjer det. For å fremje sjølvråderetten foreslås dette også mellom anna å leggje til rette for digitalisering på verjemålsområdet og senke aldersgrensa for når barn har rett til å bli høyrde, til sju års alder.

Det blir i kapittel 4 og gjort greie for tvangsregelverket, irekna Tvangslovutvalet, samt om samordning og einskapleg styring, mellom anna om:

- Kultur- og likestillingsdepartementets koordineringsansvar
- Bufdirs koordinerande rolle
- Samarbeid mellom Helsedirektoratet og Bufdir
- Handlingsplan for universell utforming
- Kommunal planlegging
- Tillitsreform.

1.1.5 RETTEN TIL PERSONLEG ASSISTANSE

1.1.5.1 Målsetjingar

Målet er eit samfunn der alle kan delta og leve eit fritt og sjølvstendig liv. Personar med utviklingshemming skal kunne leve eigne liv og vere ein del av samfunnet på lik linje med andre. For at personar med utviklingshemming skal ha denne moglegheita, har dei rett til ulike støttenester i eigen heim, personleg assistanse.

Tenesta personleg assistanse er heimla i helse- og omsorgstenestelova § 3-2. Personleg assistanse omfattar praktisk hjelp, opplæring og støttekontakt.

Den personlege assistansen må støtte opp under retten personen har til å bestemme sjølv. Sjølvrådetten inneber at tilbodet må vere individuelt tilrettelagt, og at tenestemottakaren aktivt har medverka i utarbeidinga av mål og delmål.

Kommunane skal ha tilbod om praktisk hjelp og opplæring organisert som brukarstyrt personleg assistanse. Helse- og omsorgstenestene skal vere fagleg ansvarlege.

Habiliterings- og rehabiliteringstilbodet må styrkjast for å gje folk moglegheiter til å meistre kvardagen og delta i utdanning, arbeids- og samfunnsliv.

I kapittel 5 blir det gjort nærare greie for:

- Situasjonen i dag – utfordringsbiletet, irekna:
 - Standardiserte tilbod om personleg assistanse
 - Behov for betre medverknad og innverknad
 - Mangelfull kompetanse i tenestene
 - Behov for betre styring og kontroll med tenesteutøvinga.

1.1.5.2 Innsatsar og tiltak

Kvart enkelt menneske skal ta i bruk ressursane sine og halde ved lag sjølvstenda så langt som mogleg. Målet er eit samfunn der alle kan delta og leve eit fritt og sjølvstendig liv.

Kvar og ein skal kjenne seg trygge på at gode offentleg finansierte helse- og omsorgstenester er der for seg og familien når ein treng det.

Ein vil bidra til å sikre tilstrekkeleg og individuelt tilpassa helseoppfølging, irekna:

- å følgje opp nasjonal rettleiing om kommunale helse- og omsorgstenester til personar med utviklingshemming
- å leggje til rette for utvikling og bruk av digitale løysingar og velferdsteknologi, leggje til rette for å arbeide meir tverrfagleg og få til eit betre samarbeid gjennom samlokalisering og arbeid i team
- å følgje opp handlingsplanen for allmennelegetenesta
- å styrkje tilbodet om lindrande behandling og omsorg med å følgje opp Meld. St. 24 (2019–2020) Lindrende behandling og omsorg
- å følgje opp krava til dei regionale helseføretaka om å gå gjennom ressursane til habiliteringstenesta i sjukehusa og sjå til at dei kan gje tenester i samsvar med rettleiinga frå Helsedirektoratet om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator
- styrkje medverknad og innverknad, irekna
 - å utvikle ei nasjonal brukar- og pårørandeundersøking
- sikre rett og tilstrekkeleg kompetanse, irekna
 - å bidra til ei berekraftig omsorgsteneste med tilstrekkeleg årsverk med relevant utdanning gjennom Opptappingsplan for heltid og god bemanning i omsorgstjenesten. Planen består av ei rekke tiltak og blir følgt opp gjennom Kompetanseløft 2025
 - å følgje opp overfor dei regionale helseføretaka med tanke på behovet for tilstrekkeleg kapasitet og kompetanse i habiliteringstenesta
 - å stimulere til at helse- og omsorgstenestene deler kompetanse seg imellom ved å utvikle og spreie gode modellar for hospitering
 - å styrkje fag- og tenesteutviklinga og kompetansehevinga hos personell som yter tenester til personar med utviklingshemming, ved å støtte arbeidet NAKU gjer på området
 - å leggje til rette for utdanning og etterutdanning av helsearbeidarar
 - å følgje opp Demensplan 2025 ved å føre vidare satsinga på informasjon og kunnskapsformidling om personar med utviklingshemming som utviklar demens, og å følgje opp utfordringa med manglande identifisering og kartlegging av personar med demens
- leggje til rette for betre leiing, planlegging og styring, irekna
 - å arbeide med gjennomføringa av nasjonal leiarutdanning for primærhelsetenesta og styrkje leiarane i dei kommunale helse- og omsorgstenestene og dei fylkeskommunale tannhelsetenestene

- å følgje opp lovpålagde samhandlingsavtalar mellom dei kommunale helse- og omsorgstenestene og spesialisthelsetenesta.

I kapittel 5 blir det og gjort nærare greie for:

- Tilrettelagd personleg assistanse, irekna:
 - Personleg assistanse
 - Dagaktivitetstilbod
 - Rettleiing om kommunale helse- og omsorgstenester
 - Utval om brukarstyrt personleg assistanse (BPA)
 - Velferdsteknologi.
- Medverknad og innverknad, herunder brukarinvolvering og bruk av tolk
- Rett og tilstrekkeleg kompetanse, mellom anna:
 - Kompetanseløft 2025
 - Habiliteringstenesta
 - Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU)
 - Kontinuitet i tenestene.
- Leiing, planlegging og styring, mellom anna om leiarutdanning, individuell plan og leiing og kvalitetsforbetring.

1.1.6 RETTEN TIL BUSTAD

1.1.6.1 Målsetjingar

Alle skal bu godt og trygt. Ein aktiv bustadpolitikk er viktig. Våren 2024 vil det bli lagt fram ei stortingsmelding om ein heilskapleg bustadpolitikk.

CRPD artikkel 19 seier at personar med utviklingshemming, og andre som kan ha behov for ulike former for støtte og oppfølgingstenester, ikkje skal måtte bu i ei bestemt buform. Det å kunne velje bustad, og kvar og kven ein skal bu med, er grunnleggjande for å kunne leve eit fritt og sjølvstendig liv og delta i samfunnet. Strategien «Alle trenger et trygt hjem – Nasjonal strategi for den sosiale boligpolitikken (2021–2024)», vart lagd fram av regjeringa Solberg hausten 2020 og er vidareført under regjeringa Støre.

Personar med utviklingshemming skal kunne bu i ordinære bumiljø og ha dei same moglegheitene som andre til å leve sjølvstendige og aktive liv.

I kapittel 6 blir det i tillegg til Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for:

- Dei bustadsosiale verkemidla
 - Lovverket
 - Bustøtte
 - Startlån
 - Lån til utleigebustader
 - Meirverdiavgiftskompensasjon
- Vurderingar.

1.1.6.2 Innsatsar og tiltak

Det å kunne velje bustad, kvar og kven ein skal bu med, er grunnleggjande for å kunne leve eit fritt og sjølvstendig liv og delta i samfunnet. Personar med utviklingshemming skal på lik linje med andre kunne velje kor og korleis dei bur. Det er difor viktig å:

- klargjere ansvaret som kommunane har på det bustadsosiale feltet i ei ny lov
- hjelpe fleire personar med utviklingshemming frå leige til eige
- bidra til å auke kunnskapen i kommunane om korleis dei i større grad kan hjelpe personar med utviklingshemming som ønskjer det, slik at dei kan etablere seg i eigd bustad
- auke kunnskapen om busituasjonen for personar med utviklingshemming.

Det er i kapittel 6 også gjort greie for andre tiltak som:

- Forslag om ny bustadsosial lov som klargjer ansvaret til kommunane, jf. Prop. 132 L (2021–2022).
- Hjelpe fleire personar med utviklingshemming til å kjøpe eigen bustad, irekna startlån.
- Auke kunnskapen om busituasjonen for personar med utviklingshemming.

1.1.7 RETTEN TIL UTDANNING

1.1.7.1 Målsetjingar

Inkluderande fellesskap

Inkludering i barnehage og skule handlar om at alle barn og elevar skal oppleve at dei har ein naturleg plass i fellesskapet. CRPD artikkel 24 seier at menneske med nedsett funksjonsevne har rett til utdanning. Partane skal sikre eit inkluderande utdanningssystem på alle nivå og livslang læring.

Eit overordna mål for kunnskapssektoren er at alle skal setjast i stand til å delta i arbeids- og samfunnsniv.

Alle elevar skal behandlast likeverdig, og ingen skal bli utsette for diskriminering. Skulen skal ta omsyn til mangfaldet av elevar og leggje til rette for at alle får oppleve tilhøyrse i skule og samfunn. Barn og unge har ulike føresetnader og lærer i ulikt tempo og på ulike måtar. Barn og elevar med utviklingshemming vil ofte ha behov for varige tiltak, men det kan variere over tid.

Rettar for barn og unge

Barn og unge har rett og plikt til plass i barnehage og grunnskuleopplæring. Elevar som har fullført grunnskulen, har rett til vidaregåande opplæring.

Skulen skal ta omsyn til mangfaldet av elevar og leggje til rette for at alle får oppleve å høyre til i skule og samfunn.

Skulen har plikt til å gje alle elevar tilpassa opplæring. Retten til tilrettelegging, spesialundervisning,

transport osv. er knytt til dei konkrete behova eleven har, og er ikkje knytt til diagnose.

Personar med utviklingshemming skal vere inkluderte i det ordinære utdanningssystemet på lik linje med andre. I CRPD står det at retten til utdanning omfattar livslang læring som skal bidra til at respekten for menneskerettane blir styrkt. Retten til utdanning inneber òg at alle menneske med utviklingshemming «får utvikle sin personlighet, sine anlegg og sin kreativitet, så vel som sine psykiske og fysiske evner, fullt ut», og at dei blir i stand til å delta effektivt i samfunnet. Opplæringslova har òg dette siktemålet.

I kapittel 7 blir det gjort greie for:

- Situasjonen i dag – utfordringsbiletet, mellom anna:
 - Tidleg innsats
 - Læringsmiljøet
 - CRPD-komiteens merknader
 - Nordahl-rapporten – Inkluderende fellesskap for barn og unge
 - NOU 2016:17
 - Rapportar om situasjonen i vidaregåande skule
 - Opplæringslov
 - Det fysiske skulemiljøet.
- Vurderingar, irekna:
 - Å meistre og bli utfordra
 - Å kunne vere med på å påverke sin eigen barnehage- og skulekvardag
 - Å ha ein god og trygg barnehage- og skulekvardag utan mobbing
 - Fullføringsreforma og vegen vidare.

1.1.7.2 Innsatsar og tiltak

At barnehagen og skulen skaper inkluderande fellesskap er avgjerande for trivselen og meistringa til barn og unge og for å kunne delta i samfunnet seinare i livet. For å klare dette må det fokuserast nærare på å:

- styrkje kompetansen rundt barna og elevane ved å satse på kompetanseutvikling i barnehagar og skular og i PP-tenesta og på å betre samarbeidet mellom barnehagane, skulane, SFO og det lokale støtte-systemet
- vurdere å endre reglane om PPT i ny opplæringslov for å gjere det tydeleg at PPT skal støtte skulane i det førebyggjande arbeidet og i arbeidet med å setje inn tiltak så raskt som råd er. Tilsvarende endringar vil vurderast for PP-tenesta i barnehagelova.
- greie ut moglege tiltak for å betre informasjonsoverføringa mellom utdanningsnivåa og tenestene for å gje barn og elevar best moglege overgangar og vurdere å innføre tiltak for å betre samarbeidet mellom ungdomsskulen og den vidaregåande skulen
- at barn og unge med behov for særskild tilrettelegging skal få eit godt, inkluderande og likeverdig tilbod i skulefritidsordninga (SFO) òg. Inkludering er

øg eit eige tema i den nye nasjonale rammeplanen for SFO som vart innført hausten 2021.

- styrkje tidleg innsats i barnehagen og skulen, mellom anna ved å leggje til rette for fleire spesialpedagogar og annan spesialkompetanse som kan gje barn og elevar rask og ubyråkratisk oppfølging. I tillegg blir det gjort greie for:
 - Ein meir inkluderande barnehage og skule
 - Laget rundt barna og elevane. Det lokale støtte-systemet
 - God kompetanse nær barn og unge med utviklingshemming
 - Meir kunnskap om inkluderande praksis i barnehagar og skular
 - Gode overgangar
 - Digitalisering, herunder digitale læremiddel og universell utforming av IKT
 - Ei skulefritidsordning for alle
 - Fagfornyninga og nytt læreplanverk LK20.

1.1.8 RETTEN TIL ARBEID

1.1.8.1 Målsetjingar

Alle som kan og vil jobbe, skal få moglegheita til det. Det skal bli lettare for fleire å delta i opplæring og kompetanseheving. Gjennom CRPD har Noreg forplikta seg til å tryggje og fremje verkeleggjinga av retten til arbeid for personar med nedsett funksjonsevne.

Det er eit mål at personar med utviklingshemming får høve til å vere i arbeid ut frå dei føresetnadene dei har, på lik linje med andre. Personar med utviklingshemming har ulik arbeidsevne, men med den rette tilrettelegginga kan truleg fleire delta i ordinært arbeidsliv enn det som er tilfellet i dag.

Eit løft i moglegheita personar med utviklingshemming har til å vere i arbeid, vil krevje at verkemiddelbruken ein har i dag, blir forbetra.

Utviklingshemja er ein ressurs, og gjennom ein meningsfull jobb og meningsfulle oppgåver kan den enkelte ta i bruk og utvikle ferdigheitene sine og bidra til fellesskapet.

Arbeid er ein viktig sosial arena, og arbeid har mange positive ikkje-økonomiske effektar. Dette kan vere spesielt viktig for mange med funksjonsnedsetjing, som elles risikerer å bli isolerte. Arbeidsdeltakinga spelar derfor ei rolle på fleire livsområde og er ein viktig premis for den generelle samfunnsdeltakinga.

I kapittel 8 blir det under Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for:

- Låg sysselsetjingsandel
- Personar med utviklingshemming i varig tilrettelagt arbeid
- Behovet for plassar i VTA
- «Supported Employment» for personar med utviklingshemming

- Saumlaus overgang frå skule til arbeid.

Når det gjeld vurderingar, er det i kapittel 8 gjort nærare greie for:

- Arbeidsevnevurdering, uføretrygd og arbeid, irekna verkemiddel og uføretrygd
- Tilrettelegging for arbeidsdeltaking, irekna ansvarsreforma.

1.1.8.2 Innsatsar og tiltak

Målet er full sysselsetjing. Alle som kan og vil jobbe, skal få moglegheit til det. Folk med nedsett funksjonsevne og helsemessige utfordringar skal møte eit arbeidsliv som er opent og inkluderande.

For å klare dette vil det fokuserast nærare på å:

- gjennomføre eit forsøk med arbeidsorientert uføretrygd for nye mottakarar av uføretrygd under 30 år. Forsøket skal omfatte unge som gjennom perioden med arbeidsavklaringspengar har fått avklart at dei ikkje har realistisk moglegheit til å få arbeid med ordinære lønnsvilkår
- evaluere arbeidsmarknadstiltaket arbeidsførebuande trening (AFT)
- vurdere korleis tiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA) kan utviklast vidare mellom anna gjennom
 - å gjennomføre eit forsøk med tettare oppfølging av deltakarane i varig tilrettelagt arbeid i ordinær verksemd
 - å leggje til rette for at deltakarane i varig tilrettelagt arbeid i førehandsgodkjende verksemder kan hospitere i ordinære verksemder, gjennom endring av forskrift om arbeidsmarkadstiltak (gjeldande frå 1.1.23).

Punkta over er nærare gjort greie for i kapittel 8 i meldinga.

1.1.9 RETTEN TIL HELSE

1.1.9.1 Målsetjingar

God helse og livskvalitet i befolkninga og å redusere sosial ulikskap i helse er viktig. Alle skal ha eit likeverdig tilbod om helse- og omsorgstenester uavhengig av diagnose, bustad, personleg økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn eller livssituasjonen.

Retten til helse blir slått fast i fleire menneskerettskonvensjonar, som i FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettar, kvinnekonvensjonen, barnekonvensjonen og CRPD.

Lik rett til helse inneber òg ein rett til dei helse- og omsorgstenestene som ein treng på grunn av funksjonsnedsetjinga si (CRPD artikkel 25). Personar med utviklingshemming har relativt ofte samansette helseproblem, og dei har derfor eit særleg behov for tverrfaglege, koordinerte tenestetilbod med ein heilskapleg tilnæringsmåte.

Utviklingshemja kan ha vanskar med å identifisere og formidle helsebehovet sitt og å oppsøkje og skaffe seg nødvendig helsehjelp. Det er derfor viktig med eit proaktivt tenesteapparat. For å sikre ein lik rett til helse er det viktig at helsepersonell er merksame på og har kunnskap om situasjonen til utviklingshemja.

Behandlinga i helse- og omsorgstenesta skal skje på grunnlag av fritt og informert samtykke. For å realisere dette vektlegg CRPD artikkel 25 kompetanse, opplæring og iverksetjing av etiske standardar for å auke medvitet i tenestene om menneskerettane, verdigheita, sjølvråderetten og behova til menneske med utviklingshemming. Personar med utviklingshemming skal tilbydast helse- og omsorgstenester så nær heimstaden som mogleg.

Noreg ønskjer å vere ein del av og bidra til det internasjonale arbeidet for inkludering av personar med funksjonsnedsetjing, i tråd med prinsippet om at ingen skal utelatast. Mellom anna blir det bidrege inn i WHO Europas arbeid med oppfølginga av vedteken resolusjon om å sikre høgast oppnåeleg helsestandard for personar med funksjonsnedsetjingar.

I kapittel 9 blir det under Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for følgjande hovudutfordringar:

- Behov for betre helseoppfølging, irekna psykiske lidingar og ruslidingar, medisinbruk, tannhelse og fastlegeordninga
- Behov for betre medverknad og innverknad
- Behov for auka kompetanse
- Behov for betre planlegging, styring og kontroll med tenesteutøvinga.

1.1.9.2 Innsatsar og tiltak

Likeverd og likestilling, god helse og livskvalitet i befolkninga er viktig for at alle kan ha ein trygg, aktiv og meningsfull kvardag.

Kvar og ein skal kjenne seg trygg på at gode offentleg finansierte helse- og omsorgstenester er der når ein treng det.

For å klare dette må det fokuserast nærare på å bidra til å sikre tilstrekkeleg og individuelt tilpassa helseoppfølging, irekna:

- å følgje opp nasjonal rettleiing om kommunale helse- og omsorgstenester til personar med utviklingshemming
- å leggje til rette for utvikling og bruk av digitale løysingar og velferdsteknologi, leggje til rette for å arbeide meir tverrfagleg og få til eit betre samarbeid gjennom samlokalisering og arbeid i team
- å styrkje allmennlegetenesta for å sikre stabil tilgang til lege for alle
- å leggje fram ein opptrappingsplan for psykisk helse
- å leggje fram ei stortingsmelding om ei førebyggings- og behandlingsreform for rusfeltet

- å leggje fram ei stortingsmelding om folkehelsepolitikken, der det vil inngå ein nasjonal strategi for å jamne ut sosiale helseforskjellar
- å styrkje tilbodet om lindrande behandling og omsorg med å følgje opp eiga stortingsmelding lagd fram våren 2020
- styrkje medverknad og innverknad, irekna
 - å gjennomføre årleg ei nasjonal brukar- og pårørandeundersøking
- sikre rett og tilstrekkeleg kompetanse, irekna
 - å bidra til ei berekraftig omsorgsteneste med tilstrekkeleg årsverk med relevant utdanning gjennom Opptappingsplan for heltid og god bemanning i omsorgstjenesten. Planen består av ei rekke tiltak og blir følgd opp gjennom Kompetanseløft 2025
 - å følgje opp overfor dei regionale helseføretaka med tanke på behovet for tilstrekkeleg kapasitet og kompetanse i habiliteringstenesta
 - å styrkje fag- og tenesteutvikling og kompetanseheving hos personell som yter tenester til personar med utviklingshemming, ved å støtte arbeidet NAKU gjer på området
 - å leggje til rette for utdanning og etterutdanning av helsearbeidarar
 - å følgje opp Demensplan 2025 ved å føre vidare satsinga på informasjon og kunnskapsformidling om personar med utviklingshemming som utviklar demens, og følgje opp utfordringa med manglande identifisering og kartlegging av personar med demens
- leggje til rette for betre leiing, planlegging og styring, irekna
 - å arbeide med gjennomføringa av nasjonal leiarutdanning for primærhelsetenesta og styrkje leiarane i dei kommunale helse- og omsorgstenestene og dei fylkeskommunale tannhelsetenestene
 - å følgje opp lovpålagde samhandlingsavtalar mellom dei kommunale helse- og omsorgstenestene og spesialisthelsetenesta
 - å følgje opp samhandlingsavtalar mellom dei kommunale helse- og omsorgstenestene og den fylkeskommunale tannhelsetenesta.

I tillegg blir det gjort greie for:

- Helseoppfølging
- Medverknad og innverknad
- Rett og tilstrekkeleg kompetanse
- Leiing, planlegging og styring.

1.1.10 RETTEN TIL VERN MOT UTNYTTING, VALD OG MISBRUK

1.1.10.1 Målsetjingar

Det er viktig å føre ein einskapleg og offensiv politikk, og å prioritere arbeidet med å få slutt på vald og overgrep, valdtekt, tvangsekteskap, negativ sosial kontroll og vald i nære relasjonar, irekna å sikre tryggleik, god rettstryggleik og tilgjengelege tenester.

Dette er alvorleg kriminalitet som vil bli prioritert høgare i heile straffesakskjeda.

I kapittel 10 blir det under Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for følgjande:

- Vald og overgrep, irekna lovverk, omfanget, kunnskap:
 - Personar med utviklingshemming er særleg utsette
 - Arbeidet kommunane gjer for å førebyggje og avdekkje vald og overgrep
 - Personar med utviklingshemming på krisesenter
 - Hatkriminalitet, irekna definisjon og lovverk, og omfang, utfordringar og tiltak og hatytringar.
- Personar med utviklingshemming i strafferettargangen:
 - Mistenkte og innsette med utviklingshemming
 - Tilrettelagde avhøyr ved Statens barnehus
 - Møte med rettssystem
 - Mangel på rutinar

1.1.10.2 Innsatsar og tiltak

Arbeidet med å kjempe mot vald og overgrep blir prioritert høgt. Personar med utviklingshemming skal ha det same effektive vernet mot vald og overgrep som andre. Det er behov for eit tett samarbeid mellom departementa for å sikre ein einskapleg og samordna politikk.

For å klare dette vil det fokuserast nærare på å:

- ta vare på utsette og sårbare vaksne gjennom vidareføring og vidareutvikling og implementering av TryggEst
- auke kompetansen blant tilsette på krisesenter om varetaking av personar med funksjonsnedsetjingar
- leggje fram eit høyringsnotat med forslag til lovendingar og drøfting av kvalitetsutfordringar i krisesentertilbodet
- styrkje kompetansen om vald og overgrep blant tilsette i helse- og omsorgstenesta
- gjennomføre eit forskingsprosjekt om korleis helse- og omsorgstenestene tek i vare rettane til barn med funksjonsnedsetjingar
- utgreie førebyggjande lågterskeltiltak til barn og unge som har kognitive funksjonsnedsetjingar og

står i fare for å utøve problematisk eller skadeleg seksuell åtferd mot andre barn og unge

- sikre at foreldre som har behov for å snakke med nokon, får hjelp med ein gong gjennom vidareføring av Foreldresupport – ein lågterskeltelefon for foreldre
- leggje fram ein opptrappingsplan om vald og overgrep mot barn og vald i nære relasjonar
- vidareføre arbeidet mot hatefulle ytringar
- arbeide for å sikre at progresjon og tilrettelagde aktivitetar for personar med utviklingshemming som sit i fengsel, blir prioriterte
- tydeleggjere at tilsynsråd for kriminalomsorga skal føre tilsyn med institusjonar og kommunale bustader der forvaringsdømte gjennomfører lauslating på prøve
- følgje opp utgreinga om omsorgsbehov for innsette med utviklingshemming.

Punkta over er nærare gjort greie for i kapittel 10 i meldinga.

1.1.11 RETTEN TIL FAMILIELIV

1.1.11.1 Målsetjingar

Å arbeide for alle barn og unge sin rett til ein trygg og god oppvekst er prioritert. Målet er å komme tidleg inn med hjelp til familiar som har behov for ekstra støtte, og familiar med barn som har særskilde behov skal få tilpassa støtte.

I kapittel 11 blir det under Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for følgjande:

- Rettar
- Utfordringar med samliv
- Foreldre med utviklingshemming
- Foreldre til barn med utviklingshemming
- Kunnskap om utviklingshemming innan barnevern.

1.1.11.2 Innsatsar og tiltak

Alle barn og unge har rett til ein trygg og god oppvekst. Familiepolitikken skal vere bygd på premissane til familiane og behovet deira.

For å klare dette vil det fokuserast nærare på å:

- føre vidare arbeidet med heimebasert foreldrerettleiing gjennom Parenting Young Children (PYC) med mål om å styrkje relasjonen og samspelet mellom foreldre og barn
- halde fram med arbeidet med foreldrerettleiingsprogrammet Hva med oss? og sjå på moglegheita for å lage eit eige tilbod til søsken av barn med funksjonsnedsetjing
- sikre likeverdig tilgang til International Child Development Programme gjennom stabil implementering

- sikre retten utviklingshemja har til god seksuell helse gjennom å føre vidare tilbod om kurs i seksuell helse gjennom habiliteringstenestene.

Punkta over er nærare gjort greie for i kapittel 11 i meldinga.

1.1.12 RETTEN TIL Å DELTA I KULTUR- OG FRITIDSAKTIVITETAR OG TIL TRUS- OG LIVSSYNSUTØVING

1.1.12.1 Målsetjingar

Personar med utviklingshemming har rett til å delta i kulturlivet og i fritids-, fornøyelses- og idrettsaktivitetar på lik linje med andre. Retten til å delta i trus- og livssynsaktivitetar er omfatta av dette. Alle skal kunne delta på disse aktivitetane utan å bli hindra av fysiske forhold, omgjevnader, korleis tenesta er organisert, eller tekniske løysingar.

I kapittel 12 blir det under Situasjonen i dag – utfordringsbiletet nærare gjort greie for følgjande:

- Tilgang til å delta, irekna innskrenka moglegheit, deltakinga avheng av bemanninga, og ferie og moglegheita til å reise.
 - Deltaking
 - Barn og unge
 - Følgjeperson
- Idrett
- Tru og livssyn, irekna trusfridom og utfordringar knytte til trus- og livssynsutøving.

1.1.12.2 Innsatsar og tiltak

Personar med utviklingshemming har rett til å delta i kulturlivet og i fritids-, fornøyelses-, idretts-, trus- og livssynsaktivitetar på lik linje med andre. Arenaene skal vere tilgjengelege for alle, og alle skal kunne delta utan å bli hindra av fysiske forhold, omgjevnader, korleis tenesta er organisert, eller tekniske løysingar.

For å klare dette vil det fokuserast nærare på å:

- arbeide for å fremje at kunst- og kulturlivet, frivilligheita og idretten blir opplevde som inkluderande, mangfaldige og representative, der alle har moglegheita til å delta
- halde fram med arbeidet for at alle med behov for det kan ta med seg ein følgjeperson på kultur- og fritidsarrangement gjennom å digitalisere følgjepersonbevisordninga
- arbeide for at alle barn og unge får høve til å delta jamleg i minst éin organisert fritidsaktivitet saman med andre gjennom oppfølging av den fornya Fritidserklæringa frå 2022
- arbeide for at alle skal ha tilgang til litteratur og bibliotektenester gjennom å gjere tilbodet frå NLB meir kjent

- støtte opp om Leser søker boks arbeid for å sikre at alle skal ha tilgang til bøker
- prøve ut alternative turnusordningar
- fortsette arbeidet med tilrettelegging for livssynsutøving i helse- og omsorgstenestene.

Punkta over er nærare gjort greie for i kapittel 12 i meldinga.

1.1.13 ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSAR

Oppfølginga av stortingsmeldinga vil følgje dei fastlagde prinsippa for oppgåvedeling mellom departementa og vil bli handtert innanfor gjeldande budsjett-rammer.

2. Behandlinga i komiteen

Som ein del av behandlinga av meldinga i komiteen vart det 31. januar 2023 halde høyring i saka. Høyringa vart heldt saman med høyring av Representantforslag 77 S (2022-2023) frå Sosialistisk Venstreparti om kva slags kostnader det er å vere funksjonsnedsett - eit offentleg utval som skal greie ut dei økonomiske levekåra for personar med nedsett funksjonsevne samt den næraste familien deira.

Følgjande deltok på høyringa:

- KS
- NHO Arbeid & Inkludering
- ASVL
- Fagforbundet
- Fellesorganisasjonen
- Vernepleierforbundet
- Likestillings- og diskrimineringsombudet
- Barneombudet
- Likestillingssenteret
- Borgerrettsstiftelsen Stopp diskrimineringen
- Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
- Norges Handikapforbund
- Norsk Forbund for Utviklingshemmede
- Unge funksjonshemmede
- Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner
- Handikappedes barns foreldreforening
- Foreningen for hjertesjyke barn
- Redd Barna
- Løvemammaene
- Norges Blindforbund
- Cerebral Parese-foreningen
- Norsk Revmatikerforbund
- Norges Døveforbund
- Norges ME-forening
- Autismeforeningen i Norge
- Isaac Norge

- Uloba Independent living Norge
- Foreningen JAG.

3. Merknader frå komiteen

Komiteen, medlemene frå Arbeidarpartiet, Tuva Moflag, Runar Sjøstad, Torbjørn Vereide og Agnes Nærland Viljugrein, frå Høgre, Henrik Asheim, Anna Molberg og Aleksander Stokkebø, frå Senterpartiet, Eivind Drivenes og Per Olaf Lundteigen, frå Framstegspartiet, Dagfinn Henrik Olsen og Gisle Meininger Saudland, frå Sosialistisk Venstreparti, leiaren Kirsti Bergstø, og frå Raudt, Mímir Kristjánsson, viser til Meld. St. 8 (2022–2023) Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett.

Del I: Innleiing og utviklingstrekk

Komiteen viser til at meldinga har som mål å forklare det menneskerettslege grunnlaget for politikken for personar med utviklingshemming og bidra som plattform for politikken i framtida. Komiteen påpeikar at dette er ein del av oppfølginga som regjeringa gjer av FN's anbefalingar til Noreg om CRPD. Meldinga skal konkretisere kva det menneskerettslege grunnlaget betyr i praksis og bidra til å auke merksemda om rettssituasjonen til personar med utviklingshemming, bidra til eit løft for menneskerettane og auke kunnskapen om menneskerettsutfordringane.

Komiteen registrerer at Meld. St. 45 (2012–2013) og Rettighetsutvalget som vart oppnemnt 3. oktober 2014, konkluderte med at rettane til personar med utviklingshemming har blitt svekt på fleire område. Komiteen viser samstundes til at utgreiinga frå Rettighetsutvalget også påpeikte at det var eit sprik mellom dei overordna menneskerettslege måla og den faktiske praksisen.

Komiteen understrekar at det til tross for gode ambisjonar på tvers av regjeringar har blitt ein dårlegare progresjon på dette området enn ønska. Dette er ein grunn for at arbeidet med Meld. St. 8 (2022–2023) er viktig.

Komiteen viser til at individuelt vern av rettar og høvet til å delta i samfunnet er avgjerande kvalitetar for eit demokrati. På grunn av kognitiv funksjonsnedsettjning og svakare kommunikasjonsevner kan menneske med utviklingshemming ha vanskelegare for å formidle erfaringar og opplevingar. For at demokratiet, rettssystemet og velferdssamfunnet skal fungera, må det vera ordningar som sikrar medverknaden frå personar med utviklingshemming.

Komiteen slår fast at målet i stortingsmeldinga er å betre innverknaden personar med utviklingshem-

ming har i samfunnet, gjere dei meir synlege gjennom å leggje til rette for auka politisk deltaking og å styrkje ordningane som sikrar at røystene blir høyrde.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at regjeringen Solberg fra 2013 til 2021 prioriterte jobben med å skape en bedre hverdag for utviklingshemmede, blant annet gjennom å lansere Inkluderingsdugnaden og ved å legge frem Likeverdsreformen. Disse medlemmer viser til at arbeidet med denne stortingsmeldingen har pågått over lengre tid, og at arbeidet med meldingen startet som et initiativ fra regjeringen Solberg. Disse medlemmer er glade for at regjeringen har valgt å fullføre arbeidet med stortingsmeldingen. Disse medlemmer viser til at denne stortingsmeldingen gir et kunnskapsgrunnlag for å forsterke arbeidet overfor utviklingshemmede slik at flere blir sett, hørt og kan leve gode liv. Disse medlemmer mener at stortingsmeldingen er et godt grunnlag for å jobbe strategisk og langsiktig med et helhetsperspektiv for mennesker med utviklingshemming.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det er viktig med en slik melding, der utfordringene til personer med nedsatt funksjonsevne blir godt belyst. Disse medlemmer er opptatt av at rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne blir ivaretatt, gjennom norsk lov, og at det ikke er utenlandske lover som får rang over norsk lov.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt understreker at det er på høy tid at Stortinget får mulighet til å behandle en helhetlig sak om menneskerettighetene til personer med utviklingshemming. NOU 2016:17 «På lik linje» viste at utviklingshemmedes menneskerettigheter er under press, og at de blir brutt på alle livsområder. Meld. St. 8 (2022–2023) er derfor av nødvendighet et omfattende dokument. Gjennomgangen i denne viser også at det er langt igjen før utviklingshemmede reelt har samme menneskerettigheter som andre. Disse medlemmer vil understreke at utviklingshemmede i mange henseende er avhengig av støtte og bistand fra offentlige myndigheter. Utviklingshemmedes pårørende gjør en stor innsats. Det skal imidlertid ikke være slik at deres pårørende skal leve i usikkerhet og med stadige anker av vedtak for at deres pårørende får et tjenestetilbud som er tilfredsstillende og nødvendig.

Disse medlemmer viser til viktigheten av at utviklingshemmede selv har bidratt til å løfte frem viktige perspektiv som er omtalt i Meld. St. 8 (2022–2023). Likeens har dette medlem registrert at regjeringen ønsker å gjennomføre lignende seminarer på jevnlig basis der politisk ledelse fra relevante sektorer deltar. Disse medlemmer støtter et slikt initiativ og mener det er avgjørende for en god utvikling i tiden fremover.

Målet for Stortingets behandling av Meld. St. 8 (2022–2023) er at utviklingshemmede skal ha de samme menneskerettigheter som andre i samfunnet, og at Stortinget kan sørge for utviklingshemmedes selvråderett og selvstendige liv.

HVPU-reformen ble iverksatt i 1991. Forarbeidene til Meld. St. 8 (2022–2023) og selve meldingen viser at det er i løpet av de drøye 32 år som har gått, fremdeles er et godt stykke igjen til at intensjonen med den reformen blir en realitet. Disse medlemmer vil minne om at det i høringen kom frem påminnelser fra flere organisasjoner om at man igjen har en politikk og praksis som kan minne om den praksis som HVPU-reformen tok et oppgjør med. Forskning har vist at levekårsundersøkelser tyder på at idealene som lå til grunn for ansvarsreformen, står svakere i dag enn i årene etter reformen. Levekårene for personer med utviklingshemming er gradvis blitt svekket på viktige områder. Disse medlemmer vil derfor understreke at det er avgjørende at vedtakene i denne saken blir et paradigmeskifte for den praksis som utviklingshemmede og deres pårørende møtes av i samfunnet.

Disse medlemmer vil også understreke at en person med en utviklingshemming ikke er lik en annen person med samme diagnose. Tiltak og vedtak for en person må derfor være tilpasset enkeltpersoner. Samtidig er det viktig at vedtak som Stortinget gjør i denne saken, må være forankret i menneskerettigheter som Norge har ratifisert eller tatt inn i menneskerettsloven. Disse medlemmer vil understreke viktigheten av at Stortinget så raskt som mulig også innlemmer FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) inn i menneskerettsloven, slik som andre menneskerettighetskonvensjoner er.

Disse medlemmer vil understreke at konsekvensen av en slik innlemning i menneskerettsloven vil forplikte alle instanser som yter tjenester til personer med nedsatt funksjonsevne generelt, og personer med utviklingshemming spesielt til å levere tjenester som er i samsvar med CRPD. Det er kun på denne måten at Stortinget kan legge føringer for hvorledes det i fremtiden skal sørges for at personer med utviklingshemming blir likestilt med andre i samfunnet.

Skal vi som samfunn legge til rette for at utviklingshemmede får et likeverdig liv som andre innbyggere er det viktig at det er nok og tilfredsstillende kompetanse hos dem som yter tjenester til målgruppen. I dag er det dessverre slik at tilgangen på menneskelige ressurser er begrenset. Det vil i fremtiden være stort behov for fagopplæring for dem som skal yte tjenester til utviklingshemmede. I dag er utdanningskapasiteten for lav, og mange som yter tjenester til denne målgruppen, har ikke nødvendig faglig bakgrunn. Disse medlemmer vil påpeke at det er et behov for å øke antall studieplasser på vernepleierutdanningen.

Disse medlemmer vil også understreke at det er viktig at Stortinget legger til rette for at kunnskap og praksis blir prioritert i tiden fremover. Det er viktig at kommuner og fagpersoner lærer av hverandre og kan gi hverandre nyttig kunnskap fra praksisfeltet. Slik erfaringsutveksling vil være nyttig for å utvikle tjenester til utviklingshemmede på en god måte. Disse medlemmer mener derfor at regjeringen, i samarbeid med KS, bør sørge for at det etableres et nettverk for kommuner for å utvikle beste praksis for tjenester til personer med utviklingshemming. For at læringseffekten skal bli størst mulig, er det hensiktsmessig at slike nettverk følges opp av følgeforskning.

Del II: Innsatsområde

Komiteen påpeikar at likestillings- og diskrimineringslova er eit sentralt verkemiddel i arbeidet for likestilling av personar med funksjonsnedsetjing. Frå 1. januar 2020 vart aktivitets- og utgreiingspliktene i lova tydeleggjorde og styrkte.

CRPD

Komiteen viser til at regjeringa vil inkorporere FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD) i norsk lov, og at det skal gjerast ei juridisk ekspertvurdering for å ta stilling til korleis inkorporeringa bør gjennomførast, der inkorporering i menneskerettslova skal vurderast særskilt.

Komiteen er innforstått med at presumsjonsprinsippet inneber at norsk lov allereie i dag, så langt som mogleg, skal tolkast i tråd med CRPD. Inkorporering medfører likevel at CRPD vil gjelde direkte som norsk lov. Komiteen viser til at vurderinga skal innehalde anbefalingar om eventuelle behov for endringar i sektorlovgevinga for å sikre at CRPD er oppfylt.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til Høyres merknader i forbindelse med Stortingets behandling av Representantforslag 158 S (2021–2022), jf. Innst. 101 S (2022–2023).

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil understreke viktigheten av at rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne blir innlemmet i egne lover, og at dette skal bli gjort av et juridisk ekspertutvalg.

SJØLVRÅDERETT OG VERJEMÅL

Komiteen viser til at sjølvråderett og realisering av viljen til personen er eit overordna mål i alle verjemål, og at personar med utviklingshemming skal få individuell støtte til å utvikla og utøva evna til å handtera økonomiske og personlege forhold. Komiteen påpeikar at verjemålslova, helse- og omsorgstenestelova og

pasient- og brukarrettslova er særers relevante for sjølvråderetten for personar med utviklingshemming. Komiteen er kjend med at omlag 42 500 vaksne personar har ordinært verjemål i dag, og at personar med utviklingshemming utgjør ei av dei største gruppene.

Komiteen viser til at Justis- og beredskapsdepartementet i Prop. 141 L (2021–2022) Endringer i vergemålsloven mv. (vergemål som frivillig støttetiltak mv.) fremja forslag til endringar i verjemålslova som tek sikte på å presisere betydinga og omfanget av sjølvråderetten, mellom anna i lys av Noregs menneskerettsleplikter. Komiteen meiner omgrepsbruken i regelverket må gi tydeleg uttrykk for at verjemål er eit støttetiltak som byggjer på kva personen ønskjer og vil, og viser til at det har blitt sett i verk tiltak for å sikra sjølvråderetten i verjemåla.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til Høyres merknader i forbindelse med Stortingets behandling av Innst. 219 L (2022–2023) fra justiskomiteen, jf. Prop. 141 L (2021–2022).

Disse medlemmer viser til at det i FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne artikkel 19C, står at:

«samfunnets tjenester og tilbud for befolkningen generelt er tilgjengelig på lik linje for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og tar hensyn til deres behov.»

Disse medlemmer mener at dette ikke alltid er tilfellet innenfor det digitale området for blant annet personer med utviklingshemming. Disse medlemmer viser til at mange personer med utviklingshemming som er under vergemål, blir fratatt handleevne i økonomiske forhold og opplever utfordringer når BankID har blitt viktigere for at alle skal kunne delta på lik linje i samfunnet. Disse medlemmer viser til at årsaken til dette er at BankID er personlig og kun kan benyttes av personen den er utstedt til. Det betyr at en verge ikke kan ikke disponere BankID for personen under vergemål. Disse medlemmer viser til at personer uten BankID i Norge i dag ikke har tilgang til egne helseopplysninger på helsenorge.no eller ha en sikker digital postkasse dit meldinger fra det offentlige sendes. Disse medlemmer viser til behandling av Prop. 141 L (2021–2022) og stiller seg positive til forskriftshjemmel i § 65 som skal sikre at det kan gis regler som muliggjør digital representasjon også på nye plattformer. Disse medlemmer viser også til at det arbeides med å utvikle et system der vergefullmakter kan registreres i et sentralt fullmaktsregister. Disse medlemmer mener dette arbeidet er viktig for å sikre at samfunnet også på vergemålsområdet følger den digitale utviklingen. Disse medlemmer forventer at regjeringen i tillegg følger opp dette området i arbeidet med ny eID-strategi.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil påpeke behovet for at et system for beslutningsstøtte læres. Det er viktig at skolens kompetanse på selvbestemmelse og beslutningsstøtte styrkes slik at barn og unge med utviklingshemming får opplæring i dette.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til hvordan et beslutningsstøttesystem kan ivareta utviklingshemmedes selvråderett, og legge frem et lovforslag som regulerer et beslutningsstøttesystem for utviklingshemmede.»

TVANG

Komiteen viser til at bruken av tvang overfor personar med utviklingshemming er regulert i fleire lover, som pasient- og brukarrettslova, helsepersonellova og psykisk helsevernlova. Komiteen påpeikar at tvangsbruk berre skal skje når omstenda krev det som siste utveg og under rettstryggleiksgarantiar.

Komiteen viser til at det i 2016 vart utnemnt eit tvangslovutval som skulle gjera ein gjennomgang av tvang i helse- og omsorgssektoren og forholdet til internasjonale forpliktingar. Tvangslovutvalet foreslo ei diagnosenøytral tvangslov med auka sjølvråderett. Komiteen er merksam på at regjeringa i stortingsmeldinga varslar å ta stilling til forslaga når ekspertutvalet har levert utgreiinga si innan 1. mai 2023.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at det i høringen kom frem at i situasjoner hvor det var stabilitet og forutsigbarhet omkring den enkelte utviklingshemmede, gikk bruken av tvang ned. Dette er spesielt tydelig når personen blir tildelt brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Det må være et overordnet mål at tvangsbruken reduseres til et minimum og kun brukes når en person er til fare for seg selv eller andre. Disse medlemmer påpeker at det er skremmende for utviklingshemmede når omgivelsene ser seg nødt til å bruke tvangsmidler. Disse medlemmer mener det er viktig at regjeringen stimulerer og utvikler tjenester som i så stor grad som mulig forebygger og forhindrer at bruk av tvang overfor utviklingshemmede blir siste utvei.

Disse medlemmer mener at tjenestene som gis, må være av en slik form og stabilitet at omfanget av tvangsbruk reduseres mest mulig. Disse medlemmer mener det er nødvendig med en kartlegging av omhyppigheten av bruk av tvang er i henhold til omsorgstjenestens utforming.

Del III: Menneskerettar i praksis

RETTE TIL PERSONLEG ASSISTANSE

Komiteen viser til at ordninga med brukarstyrt personleg assistanse (BPA) vart lovfesta i 2015 som ein særleg rett for brukarar som oppfyller bestemte krav, men at erfaringa likevel viser forventningsgap mellom lovføresegnene og forventningane til ordninga i dag. Komiteen understrekar at det for mange er heilt naudsynt med personleg assistanse for at ein skal kunne leve eit sjølvstendig liv og delta i samfunnet.

Komiteen har registrert at det i september 2019 vart sett ned eit utval om brukarstyrt personleg assistanse som har foreslått endringar i BPA-ordninga for å sikre at personar med funksjonsnedsetjingar kan leve så aktive og sjølvstendige liv som mogleg. Komiteen viser til at dette no er ute på høyring.

Komiteen understrekar at forskrift om leing og kvalitetsforbetring er avgjerande for å sikre fagleg forsvarelege tenester samt pasient- og brukartryggleik.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil understreke at det for mange ulike tjenesteytere kan oppleves problematisk og uoversiktlig for pårørende og utviklingshemmede som blir sittende igjen med et koordineringsansvar, og at det derfor må tilstrebast å få ned antall tjenesteytere som den enkelte forholder seg til.

Flertallet mener det er viktig at kommunene utvikler og tar i bruk bedre metoder for brukermedvirkning, og at metodene må bidra til at den enkelte på bedre måte får bidratt til utmåling, utforming og evaluering av eget tjenestetilbud. Flertallet påpeker at brukerne må få delta og sikres medvirkning i planlegging og utvikling av tjenestene på systemnivå i kommunene. Flertallet viser også til at det blir gjort et viktig pilotprosjekt som skal øke kunnskapen om CRPD-konvensjonen med Statsforvalteren i Oslo og Viken, Troms og Finnmark, Rogaland og Trøndelag, der målet er at kommunene skal få opplæring og støtte i hvordan de skal bruke konvensjonen.

Flertallet mener at det i sammenheng med oppfølgingen av BPA-utvalget bør sikrast at BPA er tilgjengelig for innbyggere med utviklingshemning, og at det tilstrebast å være et mer reelt alternativ til avlastning i institusjon og til barneboliger.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at regjeringen Solberg i 2015 rettighetsfestet brukerstyrt personleg assistanse i pasient- og brukerrettighetsloven. Rettighetsfestingen av BPA ble begrunnet i et ønske om å sikre mennesker med stort behov for praktisk bistand en større mulighet til å ta ansvar for eget liv og egen velferd.

Disse medlemmer viser til at regjeringen Solberg i 2019 oppnevnte et utvalg for å gjennomgå og foreslå forbedringer i ordninga med BPA. Mandatet til utvalget var blant annet å utrede, vurdere og fremme forslag til hvordan ordninga med BPA kunne utformes slik at den fungerer etter hensikten, herunder bidrar til å oppnå målet om likeverd, like muligheter uansett bosted, likestilling og samfunnsdeltakelse for funksjonshemmede, gode arbeidsforhold for assistentene og bærekraft i ordninga. Ordninga med BPA skulle definerast som et likestillingsverktøy, og ikke en helseordning, og utvalget skulle se på hvordan ordninga med BPA kunne innrettes for å sikre deltakelse i arbeid, utdanning og fritidsaktiviteter.

Disse medlemmer viser til at utvalget regjeringen Solberg satte ned, la frem sin utredning i desember 2021, jf. NOU 2021:11 Selvstyrt er velstyrt – Forslag til forbedringer i ordninga med brukerstyrt personleg assistanse. Disse medlemmer merker seg at utvalget har kommet med en rekke forslag til hvordan ordninga med BPA kan styrkes, og ser frem til at regjeringen fremmer saken for behandling i Stortinget. Disse medlemmer mener at alle assistansetjenester og ordninga med BPA skal være fleksible og tilpasset den enkelte behov. Disse medlemmer mener det er viktig at kommunene har tydelige retningslinjer, og viser til at det i dag er forskjeller mellom kommunene når det kommer til definisjon av hva ordninga med BPA skal være, men også i tildeling av timetall for BPA. Disse medlemmer mener det er viktig å informere om kriterier for å få innvilget BPA.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet vil peke på at BPA-ordninga er verktøy for å gi mennesker med funksjonsnedsettelser muligheten til et mest mulig normalt og verdig liv. Ordninga med BPA gjør at personer med utviklingshemning selv kan velge hvem som skal hjelpe dem og de får et arbeidsgiveransvar. Dette mener disse medlemmer er viktig, da det gir mer frihet til dem med utviklingshemning til å selv bestemme hvem som skal assistere dem. Den lovfestede retten til BPA som ble innført av regjeringen Solberg, ga flere mulighet til å få BPA.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at det var betydelig uenighet i utredninga om BPA (NOU 2021:11). Høringsrunden som nå er avsluttet, viser den samme uenigheten. Selv om det er utfordrende spørsmål som reises i utredninga, vil disse medlemmer minne om at det er viktig at Stortinget så snart som mulig får behandlet en lovfesting av BPA slik at denne tjenesten blir utformet på en god måte. Disse medlemmer vil også minne om at det i utvalget ikke var noen som had-

de erfaring med assisterende arbeidsledelse, og dette kan ha ført til at det er problemstillinger som ikke er belyst i tilstrekkelig grad. Mye tyder på at BPA er en svært nyttig tjenesteform for utviklingshemmede i og med at BPA kan være med på å sikre stabilitet og trygghet for tjenestemottaker, noe som utviklingshemmede har stort behov for. At BPA for blant annet utviklingshemmede vil være ledet av en assisterende arbeidsleder, reiser en del spørsmål som Stortinget må få ta stilling til. Disse medlemmer mener derfor at det er et stort behov for å avklare situasjonen, og oppfordrer derfor regjeringen så raskt som mulig til å komme med en sak til Stortinget om BPA. For disse medlemmer er det viktig at utviklingshemmede skal ha samme rett til BPA på lik linje med andre. Det er avgjørende for at denne gruppen får et tjenestetilbud som er tilpasset dem, og at de ikke får en annen type tjeneste enn andre. Sosialistisk Venstreparti og Rødt har i lengre tid ment at BPA skal være en statlig finansiert ordning som er finansiert gjennom folketrygden. Det må imidlertid ikke føre til en kostnadsoverføring fra kommune til stat.

RETTE TIL BUSTAD

Komiteen viser til at kommunane har ansvar for å hjelpe vanskelegstilte på bustadmarknaden, inkludert dei som treng spesialtilpassa bustader og hjelpetiltak på grunn av alder, funksjonshemming eller andre årsaker, i samsvar med sosialtenestelova og helse- og omsorgstjenestelova.

Komiteen er innforstått med at CRPD-konvensjonen slår fast at personar med utviklingshemming skal ha høve til å velje bustaden sin. Samstundes påpeikar Rettighetsutvalget at det kan vere vanskeleg for personar med utviklingshemming å skaffe seg ein eigna bustad på grunn av økonomiske og praktiske hindringar, og at dei derfor kan trenge hjelp.

Komiteen viser til at FN-komiteen for rettar for personar med funksjonsnedsetjing frå sivilsamfunnet stadfestar at personar med utviklingshemming ofte ikkje har høve til å avgjere kvar dei skal bu, og at kommunane ofte avgjer dette.

Komiteen viser samstundes til Rettighetsutvalget gjennomgang av forskning som viser at det sidan ansvarsreforma har vorte meir vanleg å plassere bustader for personar med utviklingshemming saman med eller i nærleiken av bustader for andre grupper med bustadbehov.

Komiteen er kjend med at regjeringa har fremja forslag til ei ny lov om ansvaret til kommunane i det bustadsosiale området, som presiserer og styrkjer plikta kommunane har til å ta bustadsosiale omsyn i planlegginga og saksbehandlinga.

Komiteen meiner det er behov for å kartlegge ansvaret til kommunane for bustadsektoren, hjelpe fleire

personar med utviklingshemming frå leige til eigen bustad og auke kunnskapen om bustadsituasjonen for personar med utviklingshemming.

Komiteen er også kjend med at regjeringa har fremja forslag om ei ny bustadsosiallov som klargjer ansvaret til kommunane for organisering og samordning av bustader for vanskelegstilte, samstundes som at det er varsla ei eiga stortingsmelding om ein heilskapleg bustadspolitikk våren 2024.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det er et potensial for å bedre utnytte statlige ordninger for å få folk inn på boligmarkedet med ordninger som for eksempel startlån. Flertallet erfarer at dette løses forskjellig i mange kommuner, men mange med utviklingshemming kan ha en sikker og forutsigbar inntekt som muliggjør boligkjøp. Flertallet understreker at dette for mange er helt avgjørende for den enkeltes økonomiske handlegfrihet.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at mange kommuner har mangel på boliger og botilbud, og det kan bidra til at mange må bo hjemme lenger enn ønsket. Disse medlemmer viser til NOU 2016:17 På lik linje – Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming. I denne fant Rettighetsutvalget at utviklingshemmede har særlige utfordringer på boligmarkedet og reelt sett få valgmuligheter når det gjelder bosted, hvem de vil bo med og boform.

Disse medlemmer viser videre til at regjeringen Solberg i desember 2020 la frem en nasjonal strategi for den sosiale boligpolitikken 2021–2024. I denne stortingsmeldingen pekes det på flere tiltak for å få flere med utviklingshemmede til egen bolig. Disse medlemmer viser videre til at andelen som eier leilighet av personer med utviklingshemming, er lavere enn i resten av befolkningen. Tall viser at 80 pst. av befolkningen som helhet eier bolig, mens tallet for personer med utviklingshemming er rundt 15 pst. Disse medlemmer mener at det er viktig å få opp eierandelen blant personer med utviklingshemming. Disse medlemmer viser til at det i 2021 ble gjennomført en kartlegging av utviklingshemmedes bosituasjon, og mener at denne har gitt et godt kunnskapsgrunnlag for å øke antallet som eier bolig.

Disse medlemmer mener at det må jobbes aktivt med å få opp eierandelen i denne gruppen, og viser til at husbanken har hatt en ordning for å få flere vanskeligstilte på boligmarkedet. Disse medlemmer påpeker at regjeringen i statsbudsjettet for 2023 kuttet tilskuddsordningen som skulle gi flere utleieboliger for vanskeligstilte på boligmarkedet og gå til utprøving av nye boligmodeller for personer med særskilte boligbe-

hov. Disse medlemmer viser til at Høyre rettet opp dette kuttet i sitt alternative statsbudsjett for 2023, men fikk ikke flertall for det. Denne støtteordningen gjorde også at man kan prioritere nye boligkjøpermodeller som leie-til-eie-modeller for å gradvis gjøre det mulig for utviklingshemmede og andre prioriterte målgrupper å eie, eller nye botilbud i overgangen fra institusjon til ordinær bolig.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil minne om at mange utviklingshemmede ikke selv får velge boform, eller hvem de skal bo sammen med. Dette er stadig pekt på fra blant annet utviklingshemmedes egne organisasjoner. De peker på at kommunen plasserer dem i boliger uten at de selv eller deres pårørende er lyttet til i tilstrekkelig grad. Det er en menneskerett å få bestemme hvor og med hvem en skal bo. Disse medlemmer er kjent med at regjeringen har fremmet en egen sak om boligpolitikk, og at spørsmål omkring bolig for utviklingshemmede må tas opp i denne sammenheng. Likeens at regjeringen har varslet en stortingsmelding om helhetlig boligpolitikk. Disse medlemmer vil minne om Norges forpliktelser i henhold til CRPD artikkel 28 punkt d) der Norge er forpliktet til «å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta i offentlige boligprogrammer». Disse medlemmer mener at denne forpliktelsen må ivaretas av regjeringens boligpolitikk.

Husbanken har lenge vært et viktig virkemiddel for at vanskeligstilte skal komme inn i boligmarkedet. Disse medlemmer understreker viktigheten av at Husbankens virkemidler i fremtiden må være tilpasset og innrettet slik at utviklingshemmede skal ha mulighet til å etablere seg i egen bolig, på lik linje med andre i samfunnet.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen via Husbanken gi kommunene statlige føringer for boligsosial kartlegging som sikrer at igangsetting av planlegging av eget hjem for unge med utviklingshemming starter tidlig nok.»

Disse medlemmer viser til skriftlig innspill fra Likestillings- og diskrimineringsombudet, hvor LDO la vekt på boligspørsmål som én av tre utfordringer:

«I 2022 publiserte ombudet en rapport som blant annet dokumenterte barrierer utviklingshemmede møter når de skal velge hvor og med hvem de skal bo, og hvordan samlokaliserte boformer påvirker muligheten til å leve selvstendig og være en del av samfunnet.

Våre undersøkelser tyder på at kommunene ikke har gode nok systemer for å sikre medvirkning og innflytelse over valg av bolig, at kontrollmekanismene ikke er i stand til å hindre praksiser som begrenser muligheten til å bo og leve selvstendig, og at utviklingshemmede har et svakt vern mot omorganisering og

sammenslåing av boliger. Praksis gir også grunn til å bekymre seg for om kommunens frie skjønn ved utforming av bolig og tjenester praktiseres friere enn det som er ment fra lovgivers side.

Virkemidlene som ligger i meldingen er i stor grad en videreføring av eksisterende virkemidler, som i ikke har fremmet prinsippene i CRPD artikkel 19 på en effektiv måte. Økt kunnskap om den faktiske bosituasjonen og hvordan virkemidlene fungerer for gruppen er ikke tilstrekkelig. Heller ikke styrket veiledning fra Husbanken kan effektivt motvirke samlokaliseringer og etablering av store kommunale bofellesskap. Det er et klart behov for å klargjøre kommunens ansvar for menneskerettighetene på boligfeltet. På denne bakgrunn anbefaler ombudet at komiteen ber regjeringen

Utforme en tydelig politikk med effektive virkemidler for å sikre at utviklingshemmede får reell mulighet til å eie egen bolig.

- Se på ulike modeller som sikrer at flest mulig utviklingshemmede som ønsker BPA kan få tilgang til det slik at muligheten til å bo selvstendig blir reell
- Sikre at ny boligsosial lovgivning tydeliggjør prinsippet om selvbestemmelse på boligfeltet.»

For disse medlemmer er det, på bakgrunn av LDOs og tilsvarende innspill fra andre organisasjoner, viktig å påpeke at regjeringen bør innføre nasjonale føringer som motvirker institusjonalisering, gjennom et tydelig regelverk for hvor mange boenheter som kan samlokaliseres, og hvordan slike enheter kan plasseres.

RETTE TIL UTDANNING

Komiteen viser til at inkludering i barnehage og skule er at alle barn og elevar skal oppleve ein naturleg plass i fellesskapet, kjenna seg trygge, erfarar at dei har eigenverdi og delta i utforminga av sitt eige tilbod. Komiteen er kjend med at CRPD artikkel 24 tydeleggjer denne retten til utdanning for menneske med nedsett funksjonsevne.

Komiteen viser samstundes til at det i NOU 2016:17 blir framheva at mange elevar med utviklingshemmingar ikkje får like utdanningsmoglegheiter. Komiteen ser det som utfordrande at 8 av 15 elevar med utviklingshemmingar blir underviste av ein assistent, medan 2 av 3 får undervisning frå ein assistent kvar veke.

Komiteen viser til at læreplanverket LK20 legg vekt på menneskeverd og verdiar som støttar opp om dette, likeverd og likestilling, og at opplæringa skal vera i samsvar med menneskerettar.

Komiteen er kjend med at det i 2012 vart presisert i opplæringslova at elevar med behov for ASK (alternativ og supplerande kommunikasjon) skal få tilgang til eigna kommunikasjonsformer og nødvendige hjelpemiddel i undervisninga. Komiteen påpeikar at det er stor individuell variasjon i behova til personar som treng ASK, både når det gjeld evna til å kommunisere og evna til å lære.

Komiteen viser til at det er eit stort behov for å betre informasjonsoverføringa mellom utdanningsnivåa og tenestene.

Komiteen er kjend med at framlegg til ei ny opplæringslov vil bli lagt fram for Stortinget i 2023, inkludert endringar i reglane om PPT for å støtte opp under skulane i førebyggjande arbeid og tidleg innsats. Komiteen er også kjend med at tilsvarande endringar vil vurderast for PP-tenesta i barnehagelova.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener lærekandidatordningen gir mange som ellers ikke ville fått det til i det ordinære opplæringsløpet, en mulighet til å få et kompetansebevis og dermed kunne bidra i arbeidslivet med andre. Flertallet viser til at fylkeskommunene har ansvar for at elevene får opplæring i tråd med elevens behov og forutsetninger og lokale forhold. Flertallet viser til at alle fylkeskommuner står fritt til å velge egnet modell, eksempelvis Østfoldmodellen og UngInvest i Viken. Flertallet mener elever med utviklingshemning må få større valgfrihet når det gjelder utdanningsløp i videregående skole. Tidlig innsats og systematisk kartlegging og karriereveiledning må inn allerede i grunnskolen, for at også de skal få mulighet til å ta egne valg, oppleve mestring og utvikling. Flertallet viser til at lærekandidatordningen mange steder kun tilbys i et begrenset antall fag, og at det gjør at flere med utviklingshemning i realiteten ikke får like mange valg som øvrige elever på videregående skole. Flertallet understreker derfor nødvendigheten av at elever med utviklingshemning får ivaretatt valgfrihet til utdanningsløp.

Flertallet mener det er viktig å styrke kompetansen på læringsformer og tilrettelegging for læring slik at flere elever når opplæringskompetansemål i læreplanen. Flertallet mener det er selvsagt at eleven får oppfylt sin rett til tilpasset opplæring, blir møtt med forventninger som andre elever og blir vurdert slik at vedkommende får vist hva en kan. Det er viktig at elever med utviklingshemning får mulighet til å dokumentere sin kompetanse.

Flertallet mener det er viktig at det er god kompetanse om utviklingshemning og spesialpedagogikk i skolen. Det er viktig å satse på det store laget rundt eleven for å sikre faglig og sosial trygghet og læring i skolen.

Flertallet viser til at det er mange elever med utviklingshemning som ikke får tilgang på utdanningsønskene sine på videregående skole. Flertallet understreker derfor nødvendigheten av at elever med utviklingshemning får ivaretatt valgfrihet til utdanningsløp.

Flertallet understreker viktigheten at barn og unge med utviklingshemning (under 18 år) sikres rett-

en til å bli hørt i saker som angår dem (jf. barnekonvensjonen artikkel 12).

Flertallet viser til at elever med utviklingshemning er en svært mangfoldig og heterogen gruppe elever, og at det derfor kan være vanskelig å utvikle en felles veileder for disse. Flertallet viser til at Statped og Utdanningsdirektoratet har nettbasert støtte- og veiledningsmaterieell knyttet til ulike behov for tilrettelegging i samarbeid med kommuner, fylkeskommuner, skoler og barnehager. Flertallet viser også til at Statped har fått i oppdrag å gi rådgiving og veiledning mot kommuner og fylkeskommuner knyttet til barn og elever med varig og omfattende behov for særskilt tilrettelegging. Flertallet viser også til at kompetanseløftet for spesialpedagogikk og inkluderende praksis er en viktig satsing på dette området.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til pilotprosjektet «Høyere utdanning for utviklingshemmede» ved VID (Vitenskapelig, Internasjonal og Diakonal) vitenskapelige høyskole. Disse medlemmer understreker at dette er et spennende tilbud, og mener at erfaringene fra evalueringen til denne piloten må brukes aktivt i ny politikkutvikling.

Disse medlemmer viser til at det er viktig at utviklingshemmede blir møtt med personer med god fagkompetanse. Det er behov for flere med fagkompetansen som vernepleiere og fagarbeidere innen helse- og oppvekstfag har, samt annen relevant kompetanse. Disse medlemmer mener det er viktig at det legges til rette for at ufaglærte kan få bygget relevant kompetanse gjennom eksempelvis desentralisert utdanning. Disse medlemmer understreker også at ansatte som jobber med utviklingshemmede, i hovedsak skal være i 100 pst. stillinger. Disse medlemmer viser også til HODs kompetanseløft for ledere og ansatte i barnehager, skoler og PP-tjenesten, som skal bidra til at den spesialpedagogiske hjelpen er tett på de barna som har behov for det.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at stortingsmeldingen i all hovedsak følger opp regjeringen Solbergs arbeid på dette området, og viser til stortingsmeldingen om tidlig innsats, Fagfornyelsen, Fullføringsreformen, endringene av rammeplanen i SFO, kompetanseløftet for spesialpedagogikk og forslag til ny opplæringslov. Disse medlemmer mener dette er et godt grunnlag for videre arbeid med å sikre etterlevelse av elevs rettigheter i skolen.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil understreke viktigheten av at alle elever har muligheten til å gå på sin nærskole, slik som loven gir dem rett til. Skal denne retten realiseres, er det nødvendig at både skolens utforming og pe-

dagogisk innhold er slik at alle kan delta ut fra sine egne forutsetninger. For disse medlemmer er det viktig at regjeringen utarbeider systemer som kan belyse omfang av spesialundervisning, og hvilket pedagogisk tilbud barn med særskilt opplæringsbehov får. Disse medlemmer vil også påpeke behovet for at regjeringen utarbeider en forpliktende plan for å styrke kompetanseløftet for spesialpedagogikk og inkluderende praksis i skolen. Det er videre avgjørende at skolens fysiske utforming er av en slik kvalitet at den enkelte elev kan delta på skolen uten problemer og vanskeligheter. Bufdir har i samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner utarbeidet «Veikart Universelt utformet nærscole 2030». Det er for disse medlemmer viktig at dette veikartet, som også er klart med hensyn til ansvarsplassering, blir realisert slik at skolen blir universelt utformet innen 2030.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2024 fremme forslag om en ordning med rentefrie lån for kommuner som skal oppgradere eller nybygge skoler for å sikre at kravet om universell utforming innfris.»

Disse medlemmer viser til forsøket ved VID vitenskapelige høyskole, hvor det er tatt opp noen studenter med utviklingshemning. Så langt disse medlemmer kjenner til, er det første gang at utviklingshemmede får utdanning på høyskolenivå. Disse medlemmer mener det vil være betydningsfullt også for høyskoleutdanninger at studenter med utviklingshemning får samme mulighet som andre til å ta utdanning på denne måten. Det vil sikkert være utfordringer med en slik ordning, utfordringer som man i dag ikke kjenner til. Det vil imidlertid være interessant og nyttig, ikke bare for VID, men og andre høyskoler å trekke erfaringer fra prosjektet som er gjennomført ved VID. Disse medlemmer mener derfor at forsøket ved VID burde bli evaluert, og at kunnskapen om dette burde tilføres andre høyskoler.

RETTE TIL ARBEID

Komiteen viser til at Noreg har forpliktet seg til å tryggja og fremja retten til arbeid for personar med nedsett funksjonsevne gjennom CRPD, der målet er at personar med utviklingshemming skal ha høvet til å vere i arbeid, på lik linje med andre.

Komiteen les ut frå meldinga og dei tilhøyrande studiane at personar med utviklingshemming har ei svak tilknytning til arbeid, sjølv om dei blir samanlikna med andre grupper med funksjonsnedsetjingar. Komiteen viser til at dei fleste som får delta i arbeidslivet,

gjør det gjennom tilrettelagt arbeid eller arbeidsmarknadstiltak.

Komiteen understrekar det er grunn til å dra lærdom frå fleire av dei som har jobba med å sikra personar med utviklingshemming ei tilknytning til arbeidslivet. Komiteen viser til HELT MED-modellen som eit av fleire gode døme på dette, der 160 personar har fått fast jobb gjennom prosjektet i perioden 2017–2022.

Komiteen påpeikar at sjølv om både VTA og VTA-O har blitt styrkt, så er det framleis eit betydeleg gap mellom tilbod og behov for å gje alle med utviklingshemming som ønskjer det, ei moglegheit til å delta i arbeidslivet.

Komiteen viser til at ei systematisk og individuell vurdering av ressursane og hjelpebehova til brukaren vil vera eit nyttig verktøy for å avgjera kva tiltak og tenester den enkelte skal få.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet understreker at samfunnskapte hindringer, diskriminering og fordommer ofte står i veien for at folk med funksjonsnedsettelse blir inkludert i arbeidslivet. Disse medlemmer viser til at kvalifiserte søkere som oppgir en form for funksjonsnedsettelse, har 50 pst. lavere sannsynlighet for å bli innkalt til intervju, og at det er stor grunn til å tro at de samme mekanismene blir et stengsel for folk med en utviklingshemming. Disse medlemmer mener det er helt nødvendig å få ryddet opp i både de systemiske hindringene og fordommene som ligger til grunn, sånn at alle får en reell mulighet til å delta i arbeidslivet.

Disse medlemmer viser til at bevilgningen til varig tilrettelagt arbeid er styrket med 38,5 mill. kroner ut over den forrige regjeringens forslag til statsbudsjett i 2022. Dette tilsvarte en økning på om lag 250 tiltaksplasser. Arbeids- og velferdsdirektoratet viser til at det er behov for flere plasser i VTA. Disse medlemmer påpeker at dette gjelder for både VTA og VTA i ordinær virksomhet. Disse medlemmer understreker også viktigheten av å få en mer sømløs overgang fra videregående skole til VTA og VTA i ordinær virksomhet.

Disse medlemmer mener det bør vurderes flere modeller for oppfølging av ansettelser i VTA i ordinær virksomhet der oppfølgingen er av varig karakter. Disse medlemmer viser til at behovet for dette kommer tydelig frem i komiteens høring 31. januar 2023 og tilbakemeldinger fra næringsliv og brukerorganisasjoner.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Rødt viser til Vedtak 409, 3. mars 2022, i forbindelse med Stortingets behandling av Innst. 160 S (2021–2022), jf. Representantforslag 45 S (2021–2022), som en ikke anser for tilstrekkelig fulgt opp. En del av vedtaket var følgende:

«Tilrettelagt oppfølging for personer med utviklingshemming i ordinært arbeidsliv må være av varig karakter og ha et omfang tilsvarende det som praktiseres i HELT MED-modellen.»

Disse medlemmer merker seg videre at regjeringen i forslaget til statsbudsjett for 2023 omtalte ny VTA-O-ordning på følgende måte:

«[t]ett oppfølging av deltaker i en innledende periode, f.eks. det første året etter ansettelse»

og videre:

«Oppfølgingen vil da i hovedsak overlates til virksomheten selv. Det etableres imidlertid en beredskap av varig karakter, hvor virksomhetene og brukere skal kunne få støtte på kort varsel når det blir nødvendig.»

Disse medlemmer viser til at regjeringen presiserer at oppfølgingen, etter noe tid, i hovedsak vil overlates til virksomheten selv. Disse medlemmer mener dette strider mot all den erfaringen som er gjort når det gjelder faktorer som kan bidra til at slike arbeidsforhold kan fungere. Det dreier seg om personer som i utgangspunktet står langt fra arbeidslivet, men kan mestre dette når oppfølgingen fra en ekstern jobbspesialist er tilstrekkelig god og omfattende og varer gjennom hele yrkeskarrieren. Disse medlemmer noterer seg at regjeringen viser til en beredskap hvor virksomhetene skal få støtte på kort varsel når det blir nødvendig. Det er imidlertid ikke slik god oppfølging fungerer. Det holder ikke å rykke inn med oppfølging først på det stadiet hvor arbeidsgiver melder om store problemer. Disse medlemmer erkjenner at det i de fleste tilfeller da allerede vil være for sent å redde arbeidsforholdet, særlig fordi den som «rykker inn» ikke har opparbeidet seg gode nok relasjoner og kunnskap om arbeidstaker og arbeidsgiver. God oppfølging forutsetter at jobbspesialisten jevnt er nærværende og kan fange opp utfordringer mens de enda er små og håndterbare.

Disse medlemmer erkjenner at en allerede nå kan slå fast at modellen regjeringen legger opp til, ikke vil virke godt nok for målgruppen. Disse medlemmer er bekymret for at andelen personer som ikke lykkes, grunnet manglende oppfølging, vil bli vesentlig høyere enn i en modell med den typen oppfølging HELT MED tilbyr. Det betyr at arbeidstakerne opplever nederlag, og arbeidsgivere vil kvie seg for å ansette personer med nedsatt funksjonsevne igjen. Disse medlemmer erkjenner at ordningen, slik den er skissert, ikke vil være egnet for å bidra til flere vellykkede arbeidsforhold for personer med utviklingshemming i ordinært arbeidsliv.

Disse medlemmer merker seg at kontroll- og konstitusjonskomiteen også har lagt til grunn at Vedtak 407, 3. mars 2022 ikke kan anses som ferdig oppfylt, og

ser behov for å gjøre et presiserende vedtak i Stortinget om hva man forventer.

Komiteens flertall, alle unntatt Arbeiderpartiet og Senterpartiet, fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for nødvendige regelendringer for å gi personer med utviklingshemming i VTA-O varig oppfølging, uavhengig av hvilket fylke man bor, i og med et omfang tilsvarende det som praktiseres i HELT MED. Oppfølgingen må kunne gis også av andre enn Nav, eksempelvis HELT MED eller vekst- og attføringsbedriftene, gjerne ved at dagens tilskudd erstattes med varig oppfølging av både arbeidstaker og arbeidsgiver. Regjeringen bes komme tilbake med sin oppfølging i forbindelse med statsbudsjettet for 2024.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til tall som Arbeid og Inkludering og ASVL la frem i høringen om at 8 av 10 utviklingshemmede står uten jobb. Det er med andre ord et stort behov for flere VTA-plasser. Sosialistisk Venstreparti har i sine alternative statsbudsjett foreslått en økning av disse plassene. I høringen kom det også frem at mange utviklingshemmede har stått årevis på venteliste. Arbeid er for mange, også utviklingshemmede, avgjørende for en meningsfull hverdag. For dette medlem er det viktig at det i fremtiden blir gitt tilbud om VTA-plass for denne målgruppen. Dette medlem mener det er viktig at det blir vurdert hvordan VTA kan lovfestes som en individuell rettighet. I den forbindelse bør det vurderes om lærekandidatordningen som er benyttet i Østfold, kan være en mulig vei inn i arbeidslivet for utviklingshemmede. Dette medlem mener at det i kommende statsbudsjetter må prioriteres å øke antall VTA-plasser.

Komiteens flertall, alle unntatt Arbeiderpartiet og Senterpartiet, fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake i forbindelse med statsbudsjettet for 2024 med en langsiktig og forpliktende plan for hvordan en skal sikre et betydelig løft for flere VTA-plasser.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at i tråd med hele intensjonen bak Meld. St. 8 (2022–2023), om den enkeltes rett til å styre sitt eget liv så langt som mulig, er det viktig å understreke at valg av arbeid må skje på egne vilkår. Tilbudet om arbeid må skje etter grundig kartlegging, og det må finnes valgmuligheter. Kompetent personell må forestå kartleggingen, og aktører med godt nettverk og valgmuligheter må forestå tilbudet og støtten. På denne bakgrunn er det viktig at kompetansen som er

omkring dette, blir nyttiggjort i møte med personer med utviklingshemning.

RETTE TIL HELSE

Komiteen slår fast at retten til helse skal realiserast utan diskriminering, slik som fastsett i fleire menneskerettskonvensjonar. Personar med utviklingshemning har eit særleg behov for tverrfaglege og koordinerte helsetenester. Komiteen viser til at dette ikkje er oppnådd i praksis då det i stortingsmeldinga blir vist til at personar med utviklingshemning ikkje har fått likeverdig tilgang til helse- og omsorgstenester av god kvalitet, og at habiliteringstenester i mange høve får for låg kapasitet til å dekkja det reelle behovet.

Komiteen understrekar at fragmenterte tenester for born i ulike livsfasar utgjer ein risiko for at informasjonen ikkje når fram dit han skal, og gjer at familieane sjølve må koordinera seg gjennom dei ulike tilboda. Komiteen anerkjenner at dette for mange kan medføra ein meir krevjande familiekvardag i tillegg til at naudsynte tenester blir mindre tilgjengelege.

Komiteen er kjend med at regjeringa gjennom stortingsmeldinga varsla ein opptrappingsplan for psykisk helse, ei stortingsmelding om førebyggings- og behandlingreform for rusfeltet og ei stortingsmelding om folkehelsepolitikken, der det vil inngå ein nasjonal strategi for å jamna ut sosiale helseforskjellar.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener det er viktig å legge til rette for at eldre personer med utviklingshemning kan bo hjemme så lenge som det er praktisk mulig, og likevel kunne få tilgang til ordinære sykehjems plasser ved behov.

Disse medlemmer mener det er viktig at folk med utviklingshemning har tilgang til opplæring på egen somatisk helse.

Disse medlemmer mener det er viktig at brukere får medvirke i planlegging og utvikling av tenestene.

Disse medlemmer mener det er viktig at den nasjonale veilederen «Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemning» blir brukt aktivt.

Disse medlemmer viser til at det alltid er psykisk helsevern som har behandlingsansvar for alvorlige og moderate psykiske lidelser. Dette er også presisert i gjeldende prioriteringsveileder fra 2015.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil minne om at utviklingshemmede skal ha samme rett til helsetenester som andre. Det er viktig at utviklingshemmede følges tett opp og opplever forutsigbarhet i tjenesten. Ikke minst er habiliteringstjenesten både fra spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten viktig. Habiliteringstjenesten utgjør for mange utviklingshemmede

den viktigste helsetjenesten. Disse medlemmer viser for øvrig til Representantforslag 103 S (2022–2023) fra Sosialistisk Venstreparti, hvor det foreslås en opptrappingsplan for habilitering og en nasjonal modell for veiledning i hjemmet og hverdagslivet.

Disse medlemmer viser til at det er store utfordringer med tilstrekkelig bemanning i helsetjenesten generelt. Dette gjelder også for situasjonen med vernepleiere, som ofte er viktig ressurs for mange utviklingshemmede. Disse medlemmer viser til Vernepleierforbundets skriftlige innspill til høringen, hvor det står:

«For at helsepersonell og omsorgspersoner skal klare å realisere de punktene som står i stortingsmeldingen, må det være riktig kompetanse på riktig sted. Det er vanskelig å kunne realisere disse rettighetene når vi vet at på nasjonalt nivå er en av ti ansatte i tjenestene vernepleiere, og ca. 30% er ufaglærte (rapporten 'Ingen tid å miste'). Det er absolutt nødvendig med kompetansehevede tiltak for at disse rettighetene realiseres i praksis. Det vil være nødvendig å styrke opp kompetansen i hele tjenesteledet.»

Vernepleierforbundet, på samme måte som Fellesorganisasjonen og Fagforbundet, etterlyser og peker på nødvendigheten av en stor satsing innenfor vernepleierfaget og helsearbeiderfaget. Ifølge Vernepleierforbundet har det vært en økning på 2 pst. av vernepleiere i førstetjenestelinjen til personer med utviklingshemning på 30 år. Disse medlemmer vil understreke at vi må ha politisk vilje til å prioritere både utdanningsvolumet og den faglige veiledningen for de som står i disse tjenestene. På bakgrunn av dette er det viktig at regjeringen sørger for å utvikle et desentralisert tilbud om vernepleierutdanning og helsefagutdanning, i tillegg til at ansatte i tjenestene til personer med utviklingshemning får faglig veiledning.

Disse medlemmer vil minne om at hele stortingsmeldingen dreier seg om likestilling og menneskerettighetene til utviklingshemmede. I denne sammenheng er det viktig at tjenester som er rettet inn mot befolkningen generelt, også skal omfatte utviklingshemmede. Dette forutsetter at personer som arbeider med helse- og omsorgstjenester generelt, også har kompetanse til å møte utviklingshemmede som sliter med rus eller psykiatriske lidelser. Derfor er det viktig for disse medlemmer å minne om at personer med utviklingshemning inkluderes i allmennpsykiatrien, inkludert ambulerende oppfølgingsteam, som alle andre, på samme måte som at personer med utviklingshemning med rusmiddelproblemer får en likeverdig oppfølging.

RETTE TIL VERN MOT UTNYTTING, VALD OG MISBRUK

Komiteen viser til at CRPD artikkel 16 understrekar retten til fridom frå utnytting, vald og misbruk, og førebygging og forhindring av overgrep. Komiteen

slår fast at vald i nære relasjonar og seksuelle overgrep er alvorleg kriminalitet som regjeringa vil prioritera høga-re i heile straffesaks kjeda.

Komiteen viser til at personar med utviklingshemming har ein auka risiko for seksuelle overgrep samanlikna med andre grupper som er avhengige av hjelp. Det har vore ei utfordring at mange kommunar har hatt lite einsarta eller systematiske tiltak for å forebyggja vald og overgrep mot personar med utviklingshemming.

Komiteen påpeikar også Alvoret som ligg i hatefulle ytringar, der studien som meldinga viser til, slo fast at 52 pst. av respondentane hadde opplevd eit eller fleire tilfelle av krenkjande ytringar.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det er viktig å legge til rette for at personer med utviklingshemming lærer om kropp, seksualitet og følelser, som et ledd i å forebygge vald og overgrep. Flertallet viser til at «VIP-programmet» i regi av Likestillingssenteret er et godt eksempel på et slikt voldsforbyggende program som skal gi personer med intellektuell funksjonsnedsettelse bedre evne til å forstå egne følelser, evne til å sette grenser og forstå hva som er vald og overgrep.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til Høyres merknader i forbindelse med Stortingets behandling av Innst. 6 S (2022–2023), jf. Prop. 1 S (2022–2023), hvor det fremgår at regjeringen Solberg arbeidet systematisk for å fremme tiltak for å forebygge og bekjempe vald og overgrep.

Disse medlemmer viser til at Høyre har fremmet og fått gjennomslag for flere forslag om å styrke innsatsen mot utnyttning, vald og misbruk i innværende stortingsperiode, jf. Innst. 309 S (2021–2022), jf. Representantforslag 126 S (2021–2022), Innst. 311 S (2021–2022), jf. Representantforslag 133 S (2021–2022) og Innst. 64 S (2022–2023), jf. Representantforslag 218 S (2021–2022).

Disse medlemmer mener regjeringen så langt har vært passive i arbeidet med å bekjempe utnyttning, overgrep og vald i nære relasjoner. Til tross for at flere lovforslag, om blant annet omvendt voldsalarm ved brudd på besøksforbud og revisjon av reglene om tilsynsråd for kriminalomsorgen, ble sendt på høring av regjeringen Solberg, har regjeringen enda ikke klart å legge forslagene frem for Stortinget.

Disse medlemmer mener regjeringen bør bruke mindre tid og ressurser på meningsløse reverseringer av politireformen og domstolsreformen, og i stedet prioritere arbeidet med å bekjempe vald og overgrep.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstrepart og Rødt viser til det bedrøvelige faktum at utviklingshemmede er mer utsatt for vald og

overgrep enn andre grupper i befolkningen. Det er viktig at politi og påtalemyndighet har nødvendig kompetanse og innsikt i å forstå og etterforske overgrep som denne gruppen utsettes for. I mange tilfeller vil det være avgjørende at politiet blant annet behersker metoder for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) for å forstå målgruppen.

RETTE TIL FAMILIELIV

Komiteen viser til at EMK artikkel 8 og Grunnlova § 102 slår fast at alle har rett til respekt for privatlivet og familielivet sitt, for heimen sin og kommunikasjonen sin. Komiteen vil samstundes anerkjenne problematikken med at autonomien til menneskje med utviklingshemming er svekt i fleire spørsmål som omhandlar samliv, bustad og relasjonar, og at dette kan opplevast som sær inngripande.

Komiteen viser til at foreldra til barna med utviklingshemming ofte møter andre utfordringar enn majoritetsforeldre, mellom anna knytte til manglande informasjon og avslag på søknader om selektive ordningar. Forskinga viser at omsorga for barnet og kontakten med hjelpeapparatet tek mykje tid og merksemd, og gjer det krevjande for mange å mestre kvardagen. Komiteen understrekar behovet for å sikre betre samspel mellom dei ulike tenestene slik at foreldre og pårørande ikkje må bruke opp kapasiteten sin som ein koordinator-funksjon.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener at dagens regelverk og praksis om at personer med verge må ha samtykke for å gifte seg bør bli gjennomgått for å sikre en bedre balanse mellom trygghet og selvbestemmelse.

Disse medlemmer mener det er viktig å øke kompetansen i barnevernet slik at personer med utviklingshemning får en individuell vurdering av sin omsorgsevne.

Komiteens medlemmer fra Høyre merker seg at kapitlet om retten til familieliv ikke inneholder noen nye satsinger eller tiltak. Disse medlemmers mål er å bidra til at hverdagen blir så god som mulig, og at vi tilpasser systemene til menneskene – ikke motsatt. Det pekes i stortingsmeldingen på at det mangler kunnskapsgrunnlag om flere av forholdene som omtales. Disse medlemmer mener at det er behov for at regjeringen setter i gang et arbeid med å evaluere eksisterende ordninger og innhente et bedre kunnskapsgrunnlag for å kunne utforme gode tiltak på disse områdene. Det handler både om hvorfor markant færre personer med utviklingshemming i samiske områder bor sammen med kjæreste/ektefelle, å skaffe oversikt over det totale omfanget av foreldre med utviklingshemming, hvor mange foreldre med utvik-

lingshemming som får veiledning gjennom PYC-programmet, og om kurset «Hva med oss?» skal evalueres i den reviderte formen, og om det bør utvikles et eget tilbud til søsken av barn med funksjonsnedsettelse.

Disse medlemmer vil også peke på forskningsprosjektet som ble gjennomført av Sintef i 2013–2014, hvor flere foreldre med kognitive vansker uttrykte at mangelen på tilpasset informasjon og problemer med å forstå det som skjer i kontakten med barnevernet, oppleves som utfordrende. Disse medlemmer registrerer at veiledere er utformet og oppdatert, men mener at et godt samarbeid mellom tjenester for å sikre et tilpasset og likeverdig tjenestetilbud til alle bør utvides til å omfatte også barnehage og skole, i tillegg til barnevernstjenesten og helse- og omsorgstjenesten.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstrepart og Rødt viser til at Meld. St. 8 (2022–2023), som sier at den bygger på CRPD, ikke har omtalt artikkel 23 om respekt for hjemmet og familien. For disse medlemmer er det utfordrende, all den tid man vet at nettopp familien og familieomsorgen er en vesentlig del av utviklingshemmedes støttespillere, at utviklingshemmedes nærmeste pårørende ofte står i en daglig kamp om å få de rettigheter som de har krav på. Disse medlemmer minner om forpliktelsen i CRPD 23 punkt 2, hvor det blant annet sies: «Partene skal gi mennesker med nedsatt funksjonsevne hensiktsmessig hjelp til å utøve ansvaret for oppfostring av barn.» Ofte er det dessverre slik at foreldre opplever at de må kjempe mot kommunen og ikke med den. Disse medlemmer viser til skriftlig innspill fra Løvemammaene fra høringen, hvor de understreker at:

«Men, vi vet at vi er langt fra en likestilt tilværelse for alle. Stortingsmeldingen løfter CRPD, det ikke nok, skal vi lykkes med likeverd i praksis, så må CRPD sikres i norsk lov.»

Videre la disse medlemmer merke til Løvemammaenes innspill når de skriver:

«Avslutningsvis så vil vi kommentere kapittel 11: retten til familieliv. Forslagene til innsats og tiltak svarer ikke med de omfattende utfordringene det redegjøres for. Tiltakene som foreslås er et kurs i regi Bufetat 'hva med oss' og foreldreveiledningsprogrammet 'ICDP'. Dette er ikke i nærheten av å sikre retten til familieliv. Vi må ha konkrete tiltak og innsats som faktisk treffer utfordringsbildet. Helsedirektoratet utga i 2021 veilederen 'gode helse og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming'. Løvemammaene ber om at denne, sammen med CRPD legges til grunn når tiltak og innsats skal beskrives i kapittel 11.»

Disse medlemmer forutsetter at tjenesteytere til familier med barn med utviklingshemninger er kjent med denne veilederen og at den, sammen med Norges

forpliktelser etter CRPD, legges til grunn for det daglige arbeidet.

RETTE TIL Å DELTA I KULTUR- OG FRITIDSAKTIVITETAR OG TIL TRUS- OG LIVSSYNSUTØVING

Komiteen er kjent med at personar med funksjonsnedsettning og utviklingshemming deltek mindre på sosiale arenaer samanlikna med befolkninga elles, og at dette medfører betydelege problem som einsemd og utanforskap. Komiteen anerkjenner også problemstillinga med at utviklingshemma i bufellesskap med behov for assistanse har svekt fridom til å bestemme aktivitetane i kvardagen på grunn av at strukturen og rammene i bufellesskapet avgrensar dei personlege valmogleheitene.

Komiteen viser til at CRPD medfører ei forpliktning for Noreg å sikre at menneske med nedsett funksjonsevne har tilgang til tenester frå dei som har ansvar for å organisere fritids-, reiselivs-, fornøynelses- og idrettsaktivitetar.

Komiteen understrekar at deltaking på kultur- og fritidsaktivitetar og fellesskapsarenaer er avgjerande for å unngå utanforskap, få ei meningsfull fritid og ikkje minst for å oppretthalde og bygge nye venskap.

Komiteen viser til at studiar slår fast at menneske med utviklingshemming i lita grad kjem til orde i saker som gjeld dei sjølv. Komiteen anerkjenner at det ligg eit betydeleg forbettringspotensial i politiske prosessar og samfunnsdebatt som angår dette. Komiteen vil som eit døme på positive aktørar trekke fram TV BRA og EmpoTV, som er TV-kanalar av og for personar med utviklingshemming. Komiteen slår fast at desse TV-kanalane, i tillegg til å vere eit godt tilbod for dei som får delta, også er eit solid bidrag i samfunnet vårt for å få løfta fram røystene og meiningane til fleire menneske med utviklingshemming.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det er viktig å sikre at personer med utviklingshemming får tilstrekkelig med BPA-timer.

Flertallet mener det er viktig å sikre at alle mennesker med utviklingshemming får tilgang på et tilrettelagt ferietilbud. Flertallet mener det også er viktig å sørge for tilskuddsordninger som bidrar til at aktører innenfor kultur, idrett og frivillighet kan ha tilbud for barn med tilpassingsbehov innenfor det ordinære tilbudet.

Flertallet mener det er viktig å utvikle nasjonale standardiserte ledsagerbevis.

Komiteens medlemmer fra Høyre merker seg at kapitlet om fritid, kultur og tro og livssyn heller ikke inneholder noen nye satsinger eller tiltak. Disse

medlemmer viser til at enhver har rett på fritid og hvile, og at dette også skal gjelde utviklingshemmede, deres foreldre og pårørende. Disse medlemmers mål er at alle skal kunne delta i fritidstilbud og fysisk aktivitet, samt at de har meningsfulle ferier som også sikrer avlastning for pårørende. Disse medlemmer mener at det er viktig å stimulere til et mangfoldig og tilrettelagt idrettstilbud som bidrar til at flere vil bidra lenger i idretten, friluftsliv og i frivilligheten. Disse medlemmer viser til at alle familier er ulike og trenger tilrettelegging tilpasset sine behov og familier. Stat og kommune skal være en tilrettelegger for dette og ikke hemme muligheten til å leve sine egne liv sånn man ønsker det. Disse medlemmer viser videre til at regjeringen signerte Fritidserklæringen 2022, men fjernet den planlagte nasjonale utrulling av fritidskort som skulle sikre at alle skulle kunne delta i fritidsaktivitet. Disse medlemmer merker seg at regjeringen ikke har kommet med en erstatning for fritidskortet, og disse medlemmer mener at regjeringen ikke er offensive nok i sitt arbeid for å inkludere alle i fritid og kultur.

Disse medlemmer merker seg at stortingsmeldingen peker på at personer med funksjonsnedsettelse og utviklingshemming i mindre grad deltar i fysisk aktivitet, og at en utfordring er at det bare finnes segregerte fritidstilbud som utviklingshemmede kan delta på, noe som fører til at personer med utviklingshemming ikke får velge hva slags idrett de vil delta i på lik linje med andre. Disse medlemmer vil trekke frem Unge funksjonshemmedes arbeid med å spre kunnskap om hvordan idrettslag og organisasjoner i større grad kan inkludere mennesker med funksjonshemming i det ordinære idrettstilbudet. Det pekes i stortingsmeldingen på ordningen «Barrierefri fritid» som ble utarbeidet av Unge funksjonshemmede og lansert i 2022. Tilbakemeldinger fra Unge funksjonshemmede tyder imidlertid på at ordningen ikke fungerer godt nok. Selv om det gjennom «Barrierefri fritid» synes å være en økende tendens til at funksjonshemmede skal inkluderes i det generelle kultur- og fritidstilbudet, er det fortsatt hovedtendensen av at det opprettes parallelle tilrettelagte tilbud for funksjonshemmede fremfor reell inkludering i eksisterende tilbud. Det pekes på at ulike tilskuddsordninger er innrettet slik at organisasjoner og stiftelser i mindre grad har nytte av disse, blant annet fordi det stilles krav til aktivitetsnivå i flere kommuner. Dette er krav organisasjonene til Unge funksjonshemmede ikke vil kunne oppfylle på grunn av et begrenset rekrutteringsgrunnlag. Det pekes også på at tilskuddsmottakerne i liten grad iverksetter overordnede tiltak som kan bidra til langsiktig inkludering av funksjonshemmede, og at det i stedet iverksettes enkelttiltak. Dette fører til færre reelle inkluderingstiltak i eksisterende aktiviteter når arbeid med overordnede tiltak som kan gi økt kompetanse blant aktivitetstilbydere, organisasjoner, lag og foren-

inger som kan bidra til langsiktig inkludering av funksjonshemmede, ikke kan omfattes av tilskuddsordningene. Disse medlemmer mener at det bør gjennomføres en gjennomgang av tilskuddsordningene og kravene som stilles, slik at også organisasjoner som jobber med langsiktige tiltak og for økt kompetanse, kan omfattes av ordningen.

Disse medlemmer mener det er positivt at departementet jobber med å etablere et digitalt ledsagerbevis og for å gjøre ledsagerbilletter tilgjengelig på nett. Som det pekes på i stortingsmeldingen, er ledsagerbevisordningen en frivillig kommunal ordning. Bufdirs oppdaterte veiledning inneholder nå opplysning om at det ikke er noen øvre eller nedre aldersgrense for å få ledsagerbevis. På tross av dette opplever man i flere kommuner at det fremdeles opereres med en nedre aldersgrense på åtte år, og ikke alle kommuner tilbyr et slikt ledsagerbevis. Disse medlemmer mener at det bør vurderes hvordan ordningen kan komme alle til gode, uavhengig av hvor de bor, og at anbefalingen om at det ikke skal være verken en øvre eller nedre aldersgrense, bør bli innarbeidet i ordningen.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil peke på at TT-kortordningen er en ordning der personer som trenger tilrettelagt transport, kan få dekt dette av staten. TT-kortet vil gi frihet til å reise og delta på aktiviteter uten å måtte legge til rette for egen transport. Disse medlemmer mener det er viktig at også personer med utviklingshemming har mulighet til å kunne leve frie liv, med hjelp av tilrettelagt transport.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt vil minne om at deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter er avgjørende for å forhindre utenforskap. Skal dette forhindres, må det legges til rette for en helt naturlig deltakelse for alle på alle samfunnets arenaer. For å oppnå dette haster det med at Norge blir universelt utformet. Disse medlemmer vil minne om Norges forpliktelser etter CRPD artikkel 30, hvor det understrekes at personer med nedsatt funksjonsevne har rett på et aktivt liv gjennom deltakelse i kultur, fritid og idrett. Det samme er understreket i barnekonvensjonen (artikkel 23). Derfor er det avgjørende at ulike lag og foreninger legger til rette for deltakelse for alle. Disse medlemmer viser til at Bufdir i sin statistikk viser at 11 pst. av personer med nedsatt funksjonsevne har vansker med sosial kontakt med andre på grunn av varige helseutfordringer. Man vet langt mindre om hva situasjonen er for utviklingshemmede. For å legge til rette for gode løsninger er det viktig at Stortinget har god kjennskap til den faktiske situasjon. For disse medlemmer er det viktig at det kartlegges i hvilken grad personer med utviklingshemming deltar i kultur- og fritidstilbud. Likeens er det viktig at

regjeringen utformer en nasjonal veileder som bidrar til at personer med utviklingshemming kan reise på ferie på lik linje med andre.

Disse medlemmer vil minne om Norges forpliktelser etter CRPD artikkel 29, som understreker retten til deltakelse i det politiske og offentlige liv på lik linje med andre. I artikkelens punkt a) sies det:

«å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta fullt ut og på en effektiv måte i det politiske og offentlige liv på lik linje med andre, enten direkte eller gjennom fritt valgte representanter, herunder ved at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett og mulighet til å avgi stemme og bli valgt.»

Det understrekes i CRPD at dette blant annet innebærer:

«å sikre at framgangsmåter, lokaler, utstyr og materiell som benyttes i forbindelse med valg, er hensiktsmessige, tilgjengelige og lette å forstå og bruke.»

For disse medlemmer er det viktig at alle skal kunne delta, også de som bruker alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for at alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) kan sidestilles med andre språk i Norge, og legge frem en egen sak for Stortinget på egnet måte.»

4. Uttale frå familie- og kulturkomiteen

Utkast til innstilling frå komiteen er lagt fram for familie- og kulturkomiteen til uttale, jf. vedtak i Stortingets presidentskap 1. desember 2022.

Familie- og kulturkomiteen kjem med følgjande fråsegn i brev av 21. mars 2023:

«Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til merknadene om utvikling av nasjonale standardiserte ledsagerbevis i den foreløpige innstillingen fra arbeids- og sosialkomiteen under punktet 'Retten til å delta i kultur- og fritidsaktiviteter'. Disse medlemmer vil understreke at digitalisering av ordningen, samt muligheten for å kunne bestille tilpassede billetter m.m. hjemmefra, er ekstra viktig for personer med funksjonsnedsettelse. Behovet for ledsager bør være avgjørende for tildeling av ledsagerbevis. Alder bør ikke være et kriterium så lenge behovet for ledsager er til stede.

Disse medlemmer viser videre til innstillingens punkt om 'Retten til utdanning'. Disse medlemmer vil trekke frem viktigheten av at barn og unge med behov for særskilt tilrettelegging i skolefritidsordningen (SFO) får dette gjennom et godt, inkluderende og likeverdig tilbud i SFO.

Disse medlemmer er opptatt av at barn og unge skal kunne delta i fritidsaktiviteter uavhengig av hvor i landet de bor og foreldrenes økonomi. Disse medlemmer viser til at en prøveordning med et nasjonalt fritidskort ble forsøkt under den forrige regjeringen, men viste seg å være lite treffsikkert og byråkratisk. I tillegg tyder følgeevalueringen på at ordningen i hovedsak ble brukt av folk med god råd. Disse medlemmer viser til at det i statsbudsjett 2023 kun var Kristelig Folkeparti som valgte å prioritere fritidskort i sitt alternative statsbudsjett.

Komiteens medlem fra Fremskrittspartiet viser til at for mange personer med utviklingshemming ufrivillig står utenfor arbeidslivet. Dette medlem viser til stiftelsen SORs prosjekt HELT MED for å inkludere flere i arbeidslivet og til at formålet gjentatte ganger har fått midler over statsbudsjettet.

Dette medlemmer merker seg at TV BRA er en kanal i sterk vekst, som en kanal av og for utviklingshemmede i Norge. Kanalen ønsker å la utviklingshemmede fortelle sine egne historier, og tar opp saker om blant annet diskriminering, politikk og hverdagsgleder. Dette medlem er glad for at Fremskrittspartiet i sin tid fikk gjennomslag for å få dette viktige formidlingstilbudet på statsbudsjettet. Dette for at kanalen skal nå sitt mål om stadig utvikling og sitt ønske om å utvide med flere redaksjoner rundt om i landet. Dette medlem viser til at det fortsatt legges hindringer i veien for TV BRA, senest da kulturdepartementet avslø søknad om midler til å drive valgsendinger i forbindelse med årets lokalvalg.

Dette medlem registrerer at TVBRA sine valgsendinger omtales slik i St.meld. 8 (2022–2023) på side 124, Boks12.1 TVBRA:

'TV BRA er ein tv-kanal av og for personar med utviklingshemming. TV BRA bidreg til at utviklingshemja sjølve kan setje premissane for debatt og innsyn i saker som er av særleg interesse for dei. Kanalen gir òg viktig informasjon, trening og opplæring for personar med utviklingshemming, og gjer det lettare for dei å delta aktivt på andre arenaer i samfunnet òg. Kanalen skaper i tillegg arbeidsplassar. I 2023 er det foreslått ei løyving på 3,7 millionar kroner til TV BRA.

I samband med valet i 2021 fekk TV BRA støtte frå Kultur- og likestillingsdepartementet til å lage valgsendingar av og med personar med utviklingshemming. I programserien «BRA VALG» gjekk TV BRA i front for å få fram meiningar og synspunkt frå utviklingshemja i Noreg. Målet var å mobilisere sjåarane til å bruke røysteretten sin og å gje folk flest ein enklare inngang til kva val er. Gjennom fire episodar av «BRA VALG 21» fekk utviklingshemja frå heile landet moglegheita til å fortelje historiene sine. Leiarane frå dei ulike politiske partia vart også stilt til vegg, med spørsmål om kva dei ville gjere for personar med utviklingshemming i Noreg'

Dette medlem mener at det faktum at kulturdepartementet i meldingen omtaler viktigheten av slik valgdækning, for kort tid etter å avslå søknad fra TvBRA om midler for valgsendinger i 2023, fremstår svært underlig. Det fremgår ikke hvorfor kulturdepartementet nå ønsker å endre praksis. Dette er ikke bare uheldig ovenfor TvBRA, men også overfor alle dem som følger sendingene. Dette medlem oppfordrer kulturdepartementet til å finne en rask løsning slik at TVBRA kan lage valgsendinger også i 2023.

Dette medlem viser til saken om mva-kompensasjon for borettslag for utviklingshemmede. Saken har i flere år gjort det vanskelig for private å opprette egne borettslag for utviklingshemmede, da Skatteetaten legger en streng tolkning av § 7 a tredje ledd i Forskrift om kompensasjon av merverdiavgift til kommuner, fylkeskommuner mv. (merverdiavgiftskompensasjonsforskriften) til grunn. Finansdepartementet har uttalt i brev, og dette er gjentatt av finansministeren i svar på Dokument nr. 15:1582 (2022–2023), at Skatteetaten må endre praksis og legge til grunn den rettsoppfatning departementet har gitt uttrykk for. Dette medlem viser at det til tross for finansministerens presisering, fortsatt er slik at borettslag for utviklingshemmede opplever å få avslag fra Skatteetaten om mva-fritak. Det er uheldig, og bør snarest avklares av finansdepartementet enten med en bedre forskrift eller med et rundskriv.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at kulturdepartementet har gitt et engangstilskudd til TVBRAs valgsendinger i forbindelse med kommune- og fylkestingsvalget 2023.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre er glad for at kulturdepartementet har snudd i saken og likevel bevilger 1 mill. kroner til TVBRA sine planlagte valgsendinger.

Komiteens medlem fra Venstre viser til at arbeidet med denne stortingsmeldingen har pågått over lengre tid, og at arbeidet med meldingen startet som et initiativ fra regjeringen Solberg. Dette medlem er glad for at regjeringen har valgt å fullføre arbeidet med stortingsmeldingen. Dette medlem mener at stortingsmeldingen vil fungere som et kunnskapsgrunnlag for å jobbe strategisk og langsiktig med et helhetsperspektiv for at mennesker med funksjonsnedsettelse skal kunne leve gode liv.

Selvråderett og vergemål

Komiteens medlem fra Venstre viser til at det i Prop. 141 L (2021–2022) foreslås flere endringer for å tydeliggjøre reglene om selvbestemmelse i vergemålsloven. Dette medlem støtter endringene, og mener de er et steg i riktig retning i å tydeliggjøre at slike ordninger skal bygge på frivillighet og gi personer støtte til å ta egne beslutninger.

Dette medlem vil likevel understreke at endringene i denne proposisjonen ikke er tilstrekkelige. CRPD artikkel 12 krever at mennesker med nedsatt funksjonsevne får den støtten de trenger for å kunne gi uttrykk for ønsker og behov og ta egne beslutninger. Departementet opplyser i proposisjonen at de er i gang med en helhetlig gjennomgang av vergemålsloven, og at det som et ledd i denne gjennomgangen blant annet vil vurderes ulike beslutningsstøtteordninger. Etter dette medlems syn er det et imperativt at dette arbeidet kommer til Stortinget så raskt som mulig. Det er behov for et nytt system som bedre reflekterer våre forpliktelser gjennom CRPD. Rammene for beslutningsstøtte bør etter dette medlems syn reguleres i en ny lov om beslutningsstøtte.

Dette medlem viser i den forbindelse til høringsuttalelsen Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har inngitt til Prop. 141 L (2021–2022). Høringsinstansen uttaler her at 'CRPD knesetter et paradigmeskifte i synet på personer med funksjonsned-

settelse, fra et medisinsk til et menneskerettslig paradigme. For å sikre personer med funksjonsnedsettelse lik tilgang til rettslig handleevne, skal man bestrebe seg på å kartlegge personens reelle ønsker, i motsetning til å basere seg på en vurdering av hva som er til personens «beste». Dette medlem viser til at CRPD legger opp til at dette primært skal gjøres ved å gi vedkommende støtte til å ta sin beslutning, ikke ved å oppnevne verge eller ved å gjøre begrensninger i vedkommendes rettslige handleevne.

Dette medlem mener i likhet med NIM at det derfor er behov for en mer systematisk endring av vergemålsinstituttet i tråd med CRPDs bestemmelser og konvensjonens paradigmeskifte, for å bedre sikre autonomi og selvbestemmelse. Etter dette medlems syn bør terminologien 'vergemål' utfases og vergemålsinstituttet utvikles og erstattes med et system for beslutningsstøtte.

Retten til personlig assistanse

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Venstre viser til at ordningen med brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er ment å sikre personer med et praktisk assistansebehov likeverdig deltakelse i samfunnet. BPA skal være et likestillingsverktøy som gir makt over eget liv og bryter ned samfunnskapte barrierer. BPA-ordningen skal bidra til at personer med assistansebehov skal kunne skaffe seg utdanning, være i jobb, stifte familie, delta i fritidsaktiviteter og i lokalsamfunnet på lik linje med andre. BPA skal organiseres av den enkelte bruker. Praktisk assistanse er egenstyrt kontroll av hverdagen.

Komiteens medlem fra Venstre viser til at BPA-ordningen i dag er plassert i helselovgivningen og forvaltes av kommunene. Lovens ordning forutsetter at brukeren har rett til helse- og omsorgstjenester fra kommunen. Nåværende lovtekst er ikke utformet basert på brukers rett til likestilling og likeverd. Rapporter laget av flere organisasjoner etter rettighetsfestingen i 2015 viser at plasseringen i helselovgivningen har gjort at BPA behandles som en tradisjonell helsetjeneste og ikke det likestillingsverktøyet det er ment å være. Dette bekreftes av BPA-utvalget i NOU 2021: 11 Selvstyrt er velstyrt, hvor det står: 'Etter utvalgets syn er det åpenbart at det i dag er et gap mellom intensjonen om BPA som et slikt likestillingsverktøy og reguleringen og praktiseringen av BPA-ordningen'.

Dette medlem viser til at undersøkelser gjennomført av Uloba dokumenterer at kommunene mener de ikke kan forvalte BPA som en likestillingsordning innenfor rammen av helselovgivningen. Dette er en naturlig konsekvens av at formålet i helselovgivningen er å sikre alle nødvendige og forsvarlige helsetjenester. Kommunene gjør derfor sitt gjennom oppfølging, kontroll og rapportering i BPA-ordningen som i andre helsetjenester. Formålet med BPA-ordningen er imidlertid å sikre funksjonshemmede nødvendig assistanse for å leve selvstendige, likestilte liv. De skal kunne bruke assistansen når de vil, til det de vil og bruke de personene de mener er best egnet til å assistere dem. Helsetjenester har de rett på som alle andre, men BPA har de rett på for å ta utdanning, være i arbeid og delta i samfunnslivet.

Dette medlem mener at det fra et likestillingsperspektiv er en stor utfordring at ikke alle personer med funksjonsnedsettelse har lik rett til BPA. Dette medlem viser til at dagens rettighetsbestemmelse i pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1 d stiller visse vilkår som må

være oppfylt for å gi den enkelte rett til BPA. Også de som ikke oppfylder vilkårene vil i mange tilfeller kunne ha stor nytte av BPA. Dersom de heller ikke får BPA etter en skjønnsmessig vurdering etter helse- og omsorgstjenesteloven § 3-8 kan vilkårene som begrenser retten til BPA medføre uheldig forskjellsbehandling.

Dette medlem viser videre til at retten til BPA slik den er utformet i dag, kan føre til uheldig forskjellsbehandling mellom de som oppfylder timegrensene og de som ikke gjør det. Per i dag er det bare personer med et langvarig og stort behov som etter pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1 d har rett til brukerstyrt personlig assistanse. Med 'stort behov' menes et tjenestebehov på minst 32 timer per uke. Brukere med tjenestebehov på minst 25 timer per uke kan også ha rett til å få tjenester organisert som brukerstyrt personlig assistanse, med mindre kommunen dokumenterer at slik organisering vil medføre vesentlig økt kostnad for kommunen.

Dette medlem viser til at disse timegrensene medfører at personer med små og moderate behov for personlig assistanse ikke har rett til BPA, selv om BPA sett ut fra den enkeltes behov kunne vært svært hensiktsmessig. Dette kan for eksempel gjelde personer som har behov for personlig assistanse til enkelte viktige oppgaver, men som ut over dette klarer seg selv.

Dette medlem viser videre til at timegrensene også kan medføre at personer som har andre personlige assistanseordninger, for eksempel til bestemte formål, ikke når opp til timegrensen, fordi timene med assistanse etter disse assistanseordningene ikke teller med ved vurderingen av om personen oppfylder timekravet. Dette medlem viser til at denne problematikken også fremholdes i NOU 2021: 11 punkt 18.3.2.

Dette medlem er av den formening av dersom retten til BPA defineres som en individuell rettighet i eksempelvis likestillings- og diskrimineringslovverket, vil det føre til at lovgiver på ny må vurdere hensiktsmessigheten av å statuere et 'stort behov' for personlig assistanse eller for å operere med konkrete timegrenser. I lovarbeidet må det etter dette medlems syn vurderes nøye om det å operere med slike rettighetsavskjæringer i det hele tatt lar seg forsvare i et likeverds- og diskrimineringsperspektiv.

Dette medlem viser videre til at retten til BPA per i dag fører til en forskjellsbehandling mellom de under og over 67 år. Dette medlem viser til at de som har fått BPA som en rettighet før de fylte 67 år fra 1. juli 2020 fikk rett til å beholde BPA også etter fylte 67 år. Dette medlem mener at en absolutt aldersgrense er problematisk i et likestillingsperspektiv, og særlig en aldersgrense som er satt såpass lav, sett i lys av en samfunnsutvikling hvor vi lever selvstendige og aktive liv lengre enn tidligere. En person som blir utsatt for en ulykke eller får en skade etter fylte 67 år, vil kunne ha samme behov for BPA som en person som blir utsatt for en ulykke eller får en skade før fylte 67 år. Dette medlem viser til at denne problemstillingen også fremholdes i NOU 2021: 11 punkt 18.3.6.

Dette medlem ønsker videre å påpeke at BPA-ordningen slik den fungerer i dag, fører til uheldig forskjellsbehandling i ulike kommuner. I NOU 2021: 11 punkt 18.4 pekes det på at på tross av at vilkårene for å få innvilget BPA ble klargjort og styrket ved innføringen av rettighetsbestemmelsen i 2015, har erfaringsmaterialet vist at det er store variasjoner mellom kommunene med hensyn til hvem som tildeles BPA og hvor mange timer som tildeles. Det er også store variasjoner med hensyn til hvilke rammer kommunene legger rundt den enkelte BPA-ordningen.

Dette medlem viser til at ulikheter i tildelingspraksis kan medføre at enkelte 'målgrupper' får BPA, mens andre får en annen organisering av sin personlige assistanse. Ulikheter i tildelingspraksis kan også medføre at enkelte tildeles færre timer enn andre, til tross for at behovene er sammenlignbare når det gjelder omfang. I NOU 2022: 11 punkt 18.4 står det:

'Det er grunn til å tro at det har utviklet seg noe ulik praksis mellom kommuner både når det gjelder hvilke behov det tildeles BPA til, herunder på hvilke arenaer og til hvilke gjøremål, oppgaver og aktiviteter, og når det gjelder hvor mange timer som er tilstrekkelig til å dekke behovene. Det er også grunn til å tro at det har utviklet seg ulik praksis med hensyn til om BPA tildeles etter en skjønnsmessig vurdering til personer som ikke oppfyller kravene i rettighetsbestemmelsen.'

Dette medlem viser til at Jon Torp, divisjonsdirektør hos BPA-leverandøren Humana omsorg og assistanse, i Handikapnytt 1/2023 uttaler at 30 år med kommunal BPA-forvaltning har vist oss at forvaltningen ikke fungerer etter intensjonen. Torps erfaring er at ulik kompetanse og manglende kompetanse i kommunene gir ulik praksis og såkalt 'postnummer-tombola'. Torp mener at det er helt nødvendig at man samler kompetansen på ett sted, gjerne i statlig regi.

Dette medlem viser videre til at Humana i flere år har stått bak undersøkelsen BPA-barometeret, som tar pulsen på hvordan de som har BPA opplever tjenesten fra å til å. I fjor ble undersøkelsen gjennomført i samarbeid med Norges Handikapforbund. 70 prosent av respondentene opplever at kommunens kompetanse til å håndtere BPA er for dårlig. Nesten halvparten av respondentene svarte at de totalt sett er 'svært lite fornøyd' med kommunens BPA-kompetanse. 57 prosent sier at kommunen setter begrensninger for hvor en kan oppholde seg med BPA.

Dette medlem viser i denne forbindelse til et eksempel presentert av Uloba, som illustrerer hvor det å søke om BPA i to kommuner kan gi to helt vidt forskjellige resultater: A flyttet fra Kongsberg til Trondheim for å studere på NTNU. Etter lange søknadsprosesser ble A innvilget 47 timer BPA. Det var ikke nok timer til at A kunne gjennomføre studiene. A valgte derfor å flytte til Oslo, hvor han ble innvilget 91 timer.

Dette medlem viser videre til en undersøkelse som revisjonsselskapet EY gjorde på oppdrag fra Oslo kommune, som avdekker at det er store variasjoner mellom bydelene når det gjelder praktiseringen av BPA-ordningen. Intervjudataene viser at lovverket tolkes forskjellig fra bydel til bydel. Dette innebærer at bydelene vektlegger ulike forhold i utmålingen av tjenesten og oppfølgingen av hvordan innvilgede timer brukes. Flere bydeler og leverandører har trukket frem at samhandlingen dem imellom er for dårlig. Dette medlem viser til at EY på bakgrunn av dette har foreslått å opprette en sentral enhet som kan håndtere alle spørsmål om BPA i hovedstaden.

Dette medlem mener at det er ønskelig med likeverdige tjenestetilbud uavhengig av hvor man bor i landet. Etter dette medlems syn er det svært uheldig at variasjonene er så store når det gjelder vurderingen og avgjørelsen av så grunnleggende spørsmål i en ordning som kan ha så stor betydning for personer med funksjonsnedsettelser sine muligheter til å leve mest mulig selvvalgte og selvstendige liv. Store variasjoner kan også føre til manglende forutsigbarhet, trygghet og rettsikkerhet for personer som kan ha behov for ordningen. Dette medlem

mener at det derfor er behov for at BPA-ordningen underlegges et annet forvaltningsorgan enn det kommunale helsetjenestetilbudet, som for eksempel NAV.

Dette medlem fremmer på denne bakgrunn følgende forslag under plenumsbehandlingen av innstillingen:

'Stortinget ber regjeringen fremme lovforslag som innebærer at brukerstyrt personlig assistanse tas ut av helselovgivningen og rettighetsfestes som en individuell rett til tilrettelegging basert på likeverd og ikke-diskriminering.'

'Stortinget ber regjeringen fremme lovforslag om at personer med et praktisk assistansebehov får rett til brukerstyrt personlig assistanse også etter fylte 67 år, uavhengig av om de før fylte 67 år har fått innvilget denne retten.'

'Stortinget ber regjeringen fremme lovforslag om å legge brukerstyrt personlig assistanse under et annet forvaltningsorgan enn det kommunale helsetjenestetilbudet, som for eksempel NAV.'

Retten til arbeid

Komiteens medlem fra Venstre viser til at Norge gjennom CRPD artikkel 27 har forpliktet seg til å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne rett til arbeid på lik linje med andre. Personer med funksjonsnedsettelse har ulike arbeidsevner, men med den rette tilretteleggingen kan langt flere delta i ordinært arbeidsliv enn det som er tilfellet i dag.

Dette medlem støtter Høyres forslag om å sørge for nødvendige regelendringer for å gi personer med utviklingshemming i VTA-O varig oppfølging, uavhengig av hvilket fylke man bor i og med et omfang tilsvarende det som praktiseres i HELT MED.

Dette medlem støtter også SVs forslag om en langsiktig og forpliktende plan for hvordan en kan sikre et betydelig løft for flere VTA-plasser.

Retten til vern mot utnyttning, vold og misbruk

Komiteens medlem fra Venstre viser til at Venstre i Innst. 96 S (2022-2023) fremmet en rekke forslag som tar sikte på å styrke rettssikkerheten til personer med kognitive funksjonsnedsettelse, som beklagelig nok ikke fikk flertall. Dette medlem håper at regjeringen Støre og flere andre partier vil revurdere sine syn når den juridiske ekspertvurderingen om hvordan CRPD skal innlemmes i norsk lovgivning foreligger. Vurderingen skal inneholde anbefalinger om behov for endringer i sektorlovgivningen for å sikre oppfyllelse av CRPD.

Dette medlem viser til at det framgår av CPRD artikkel 13 at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha effektiv tilgang til rettssystemet på lik linje med andre. Dette innebærer blant annet å tilrettelegge prosedyrer i alle ledd av saksgangen, og å gi tilstrekkelig opplæring til dem som arbeider innenfor rettspleien, herunder politi, påtalemakt, domstol og fengselsansatte. Dette medlem viser videre til at det i dag kun er personer med nedsatt funksjonsevne som er offer for lovbrudd som har rett til tilrettelagte avhør etter straffeprosessloven § 293.

Dette medlem viser til at Nordlandsforskning på oppdrag fra Bufdir i 2018 avga rapporten 'Rettsikkerhet – likeverd og likeverdig behandling. Mennesker med kognitive funksjonsnedsettelse i møte med straffe-

rettspleien'. Rapporten belyser rettssituasjonen for personer med kognitive funksjonsnedsettelse i møte med norsk strafferettspleie, enten som fornærmet, vitne, mistenkt, siktet eller tiltalt. Rapporten viser at personer med kognitive funksjonsnedsettelse bare i begrenset grad blir systematisk fulgt opp i møte med politi og rettsvesen. De mekanismene som strafferettspleien i dag har for å følge opp personer med kognitive funksjonsnedsettelse, består som regel av skjønnsutøvelsen til enkeltutøvere og i liten grad av systematiske rutiner. Rapporten viser i tillegg at ansatte mangler opplæring og kompetanse til å kunne fange opp flere med kognitive funksjonsnedsettelse.

Dette medlem viser til at det framgår av stortingsmeldingen at Politidirektoratet erfarer at det er utfordringer med å avdekke om en person har nedsatt kognitiv evne, slik at vedkommende får et tilrettelagt tilbud fra starten av saken. Straffeprosessloven og forskriften om tilrettelagt avhør stiller krav til gjennomføringen av tilrettelagte avhør. Politidirektoratet opplyser om at det kan være krevende å avdekke om en person har kognitive vansker som gjør at hen har behov for tilrettelegging i forbindelse med etterforskningen og rettergangen.

Videre anslås det at om lag 10 prosent av innsatte i fengsel har kognitive vansker. I punkt 10.2.3 i stortingsmeldingen står det:

'Det er grunn til å tru at mange personar med utviklingshemming og kognitive vanskar ikkje blir fanga opp av politiet, rettsstellet og i fengsla, og at mange av dei ikkje får den tilrettelegginga dei treng og har behov for. Dette skapar store rettstryggleiksutfordringar for desse personane.'

Dette medlem mener at det er et presserende behov for å styrke rettssikkerheten til personer med kognitive funksjonsnedsettelse. Det er behov for tiltak som kan muliggjøre identifikasjon av personer med kognitive vansker på et så tidlig stadium som mulig i saksgangen, fordi det er av stor betydning for håndtering og videre oppfølging. Grunnleggende kompetanse og opplæring for yrkesutøvere som møter personene i førstelinjen, er etter dette medlems syn det aller viktigste steget i retning av en økt rettssikkerhet for personer med kognitive funksjonsnedsettelse.

5. Forslag frå mindretal

Forslag frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til hvordan et beslutningsstøttesystem kan ivareta utviklingshemmedes selvråderett, og legge frem et lovforslag som regulerer et beslutningsstøttesystem for utviklingshemmede.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen via Husbanken gi kommunene statlige føringer for boligsosial kartlegging som sikrer at igangsetting av planlegging av eget hjem for unge med utviklingshemming starter tidlig nok.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2024 fremme forslag om en ordning med rentefrie lån for kommuner som skal oppgradere eller nybygge skoler for å sikre at kravet om universell utforming innfris.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for at alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) kan sidestilles med andre språk i Norge, og legge frem en egen sak for Stortinget på egnet måte.

6. Tiltråding frå komiteen

Tiltrådinga frå komiteen romartal I og II blir fremja av medlemene frå Høgre, Framstegspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Raudt.

Tiltrådinga frå komiteen romartal III blir fremja av ein samla komité.

Komiteen har elles ingen merknader, viser til meldinga og rår Stortinget til å gjere følgjande

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen sørge for nødvendige regelendringer for å gi personer med utviklingshemming i VTA-O varig oppfølging, uavhengig av hvilket fylke man bor i, og med et omfang tilsvarende det som praktiseres i HELT MED. Oppfølgingen må kunne gis også av andre enn Nav, eksempelvis HELT MED eller vekst- og attføringsbedriftene, gjerne ved at dagens tilskudd erstattes med varig oppfølging av både arbeidstaker og arbeidsgiver. Regjeringen bes komme tilbake med sin oppfølging i forbindelse med statsbudsjettet for 2024.

II

Stortinget ber regjeringen komme tilbake i forbindelse med statsbudsjettet for 2024 med en langsiktig og forpliktende plan for hvordan en skal sikre et betydelig løft for flere VTA-plasser.

III

Meld. St. 8 (2022–2023) – Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett – blir lagd ved møteboka.

Oslo, i arbeids- og sosialkomiteen, den 28. mars 2023

Kirsti Bergstø

leiar

Torbjørn Vereide

ordførar

